

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları

Anadolu'dan
Dünya'ya

Çağdaş

İnsan Evrensel

Akıl

Üreten

Düşünen

Kültür

Sorgulayan

Sanat

Bilim

Bilgiyi Paylaşmak

Eğitim

Üreten

Türkiye'nin

Aydınlık Yüzü

İçindekiler

Önsöz vii

Feminist Teoride Açılımlar	2
GİRİŞ	3
FEMİNİST BİLİNCİN GELİŞME SÜRECİ	3
SANAYİLEŞME, MODERNLEŞME, ULUS-DEVLET VE FEMİNİZM	5
Yeni Feminizm ve "Kız Kardeşlik"	6
"Kız Kardeşliğin" Sorgulanması	7
POST-MODERN DÖNEMDE FEMİNİZM	8
Hak Eşitliğine Vurgu: Liberal Feminizm	9
Bedene ve Cinselliğe Vurgu: Radikal Feminizm	9
Sınıfsal Farklılığa Vurgu: Marksist Feminizm	10
Uzlaştırıcı Bir Yaklaşım: Sosyalist Feminizm	11
SORULAR, BÖLÜNMELER	11
Evrensellik İle Yerellik Arasındaki İlişki ya da Feminizmin Çelişkileri	13
Farklılıklara Duyarlılığın Sonuçları: Feminist Teoride Yeni Açılımlar	14
Maddeci Feminizm	15
Toplumsal İnşa Feminizmi	16
POST-MODERN YAKLAŞIMIN ELEŞTİRİSİ	16
Ataerkil Sisteme Karşı Mücadeleden Vazgeçilemez	17
Farklılıklarımızla ve Onlara Rağmen Birlikte	18
Özet	19
Kendimizi Sınayalım	20
Okuma Parçası	21
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	21
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	22
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	23

I. ÜNİTE

Emek	24
KADIN EMEĞİ İLE İLGİLİ SOSYOLOJİK ÇALIŞMALARIN GELİŞİMİ	25
EV-İÇİ/KARŞILIKSIZ KADIN EMEĞİ İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR	26
EV-İÇİ /KARŞILIKSIZ KADIN EMEĞİNİN ÖZGÜLLÜKLERİ	27
ÜCRETİLİ KADIN EMEĞİNİN ÖZGÜLLÜKLERİ	28
Emek Piyasasına Katılım	29
Sektörler ve İşkolları Temelinde Yatay Ayrışma	30
İş Yeri İçinde Dikey Ayrışma	30
Ücretlerde Toplumsal Cinsiyet Farkı	31
Enformel (Kayıt Dışı) İstihdam ve Kısmi Zamanlı Çalışma	31
ÜCRETİLİ KADIN EMEĞİ İLE İLGİLİ KURAMLAR	32
Ücretli Kadın Emegi Konusunda Klasik Sosyolojik Kuramlar	32
İnsan Sermayesi Kuramı	33
Marksist ve Marksist Feminist Kuramlar	34
Harry Braverman ve Vasıfsızlaşma	34
Yedek Sanayi Ordusu Kuramı	34
Marksist Parçalı Emek Piyasası Kuramı	35
Radikal Feminist Yaklaşımlar	36
İkili Sistemler Kuramı	36

2. ÜNİTE

TEKNOLOJİK DEĞİŞMELERİN KADIN EMEĞİ İLE İLİŞKİSİ	38
KÜRESELEŞMENİN KADIN EMEĞİNE ETKİLERİ.....	39
EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE KADIN EMEĞİ	41
Özet.....	43
Kendimizi Sınayalım.....	44
Okuma Parçası	45
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	46
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	46
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	47

3. ÜNİTE

Kalkınma.....	50
GİRİŞ	51
KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	51
Kalkınmada Kadın Yaklaşımı	52
Klasik Modernleşme Yaklaşımına Göre Kalkınmada Kadın.....	52
Kalkınma ve Kadın Yaklaşımı	56
Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı	58
Kadın Çevre ve Kalkınma Yaklaşımı	59
Kalkınma ve Kadının Güçlenmesi Yaklaşımı	60
KALKINMADA TOPLUMSAL CİNSİYET POLİTİKASI	60
KIRSAL KALKINMA VE KADIN	61
Özet	64
Kendimizi Sınayalım	66
Okuma Parçası 1	67
Okuma Parçası 2	68
Okuma Parçası 3	68
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	69
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	69
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	70

4. ÜNİTE

Afetler	72
AFETLER SONRASI KADINLAR VE ERKEKLER	73
TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI YAKLAŞIMLAR GELİŞTİRMEK.....	77
AFETLERİN ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI	80
AFETLERE İLİŞKİN ARAŞTIRMALAR GENEL BİR BAKIŞ	81
AFETLERİN ETKİLERİ VE SONUÇLARI.....	84
AFETLERDE AİLE, YAKIN ÇEVRE İLİŞKİLERİ	87
Özet.....	90
Kendimizi Sınayalım.....	91
Okuma Parçası	92
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	93
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	94
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	94

5. ÜNİTE

Medya.....	96
MEDYA VE KADINLAR ARASINDAKİ İLİŞKİYİ TANIMLAMAK.....	97
KADIN OKUR VE İZLEYİCİNİN AŞAĞILANMASINA	
İMKAN TANIMAMAK	99
HABERSİZ BİR DÜNYADA BIRAKILMAK	101
ORTA SINIF KADINLIĞIN YÜCELTİMİNİN	

BİR ARACI OLARAK REKLAM.....	105
MEDYADA ÇALIŞAN KADINLARIN KONUMU.....	106
TÜRKİYE'DE MEDYADA ÇALIŞAN KADINLARIN DURUMU.....	109
Özet.....	112
Kendimizi Sınayalım.....	113
Okuma Parçası.....	114
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	115
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	115
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	116

Şiddet..... 118

6. ÜNİTE

GİRİŞ.....	119
TOPLUMSAL CİNSİYET VE ŞİDDET.....	119
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet.....	120
TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI OLARAK	
KADINA YÖNELİK ŞİDDET.....	123
KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE HUKUK.....	126
Hukukun Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşımı.....	126
Kadına Yönelik Şiddete Dair Belirli Şiddet Türleri	
Çerçevesinde Hukukun Yaklaşımı.....	128
Ev-İç Şiddet.....	128
Tecavüz.....	130
Namus Cinayetleri.....	132
Özet.....	135
Kendimizi Sınayalım.....	136
Okuma Parçası.....	137
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	137
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	138
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	139

Cinsellik ve Beden..... 140

7. ÜNİTE

GİRİŞ.....	141
BEDENİN TARİHSEL SERÜVENİNE BAKIŞ.....	142
Beden Konusu Neden Öne Çıktı?.....	143
GÜZELLİK POLİTİKALARI.....	144
Beden Direnişin Öznesi Olabilir mi?.....	147
CİNSELLİK VE İKTİDAR.....	148
Sermaye Olarak Beden.....	149
Bekâret, Vajinusmus ve İktidarsızlık.....	151
MODERN TIBBIN KADIN BEDENİNE YAKLAŞIMI.....	154
Tıbbileştirme (Medikalizasyon).....	155
Kadın Bedeninin Doğurganlığa Hapsedilişi.....	157
"Kullanışlı" Kadın Bedeni.....	160
Özet.....	161
Kendimizi Sınayalım.....	162
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	163
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	164
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	165
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	166

8. ÜNİTE

Erkeklik	168
MODERN TOPLUMLARDA CİNSİYET FARKLARI VE TOPLUMSAL İKTİDAR İLİŞKİSİ	169
Toplumsal Eşitsizlikler, Cinsiyet Farkları ve Toplumsal İktidar İlişkileri Arasındaki İlişki	169
Modern Toplamlar ve 'Cinsiyet Farkları Rejimi'	169
ERKEK EGEMEN TOPLUM	170
Egemen Erkeklik Değerleri Toplumsal Düzenin Devamını Sağlar	170
Erkeklik: Biyolojik Yapı mı Kültürel/Toplumsal İnşa mı?	171
Egemen Erkeklik Nedir?	171
Egemen Erkeklik Karşısında Farklı Erkeklikler Mümkün mü?	171
Egemen Toplumunu Nasıl Tanımlayabiliriz?	172
Farklı Erkeklik Çıkarlarının İşbirliği: Hegemonik Erkeklik Düzeni	173
ENDÜSTRİLEŞME, ERKEK EMEĞİ VE MODERN ERKEKLİK	174
Endüstriyel Üretim, Erkek Kas Gücü, Aile Reisliği	175
Modern Aile: Çalışan Erkek ve Ev Kadını	175
Kapitalizmin Çalışma Ahlakı ve Çalışarak Kendini Yaratan Erkek	175
BEDENİN CİNSİYETİ VE ERKEKLİK	176
Modern Tıbbın Erillliği	177
Erkek Bedeni ve Bedensel Özgürlük	177
Eril İktidarın Pratiği: Bakma-Bakılma İlişkisi	177
Erkek Homososyalliği ve Erkek Cemaatleri	178
Erkek Sporları 'Eril Beden'in İnşasında Nasıl bir Rol Oynar?	179
Sporun Eril İçeriği, Erkek Bedeni-Kadın Bedeni Arasında Nasıl bir Hiyerarşi Kurar?	179
ERKEKLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ	180
Şiddet Erkeklere Mahsus Bir Özellik midir?	180
Eril Şiddet Her Erkeğin Yararına mıdır? Connell ve 'Ataerkil Pay' Tartışması	181
Eril Şiddetin Kurumsal Temeli Var mıdır?	181
Eril Şiddetin Yaygın Türü: Aile İçi Şiddet	181
ERKEK EGEMENLİĞİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ	182
Erkekliğin Krizi mi?	183
Endüstri-Sonrası Kapitalizmde Hane, Piyasa ve Cinsiyet İlişkilerinde Değişimler	184
İrkçilik, Yabancı Düşmanlığı	186
SONUÇ	186
Özet	187
Kendimizi Sınayalım	189
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	190
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	191
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	191

8

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Modern toplumlarda cinsiyet farklarının ne tür iktidar ilişkilerine yol açtığını ifade edebilecek,
- Modern toplumlarda cinsiyet farklarının erkek egemenliğine yol açmasının nedenlerini açıklayabilecek,
- Modern endüstri toplumlarında erkek işgücü ile aile reisliği arasındaki ilişkiyi özetleyebilecek,
- Egemen erkeklik değerlerinin güç, beden, spor arasında kurduğu ilişkinin biçimlerini ifade edebilecek,
- Erkeklik ile şiddet arasındaki ilişkiyi tanımlayabilecek,
- Endüstri-sonrası toplumlarda erkek egemenliğinin nasıl değiştiğini özetleyebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Cinsiyet farkları rejimi
- Erkek egemen toplum
- Farklı erkekliklerin toplumsal inşası
- Egemen erkeklik değerleri
- Hegemonik erkeklik
- Eril şiddet
- Eril tahakküm
- Eril bedenin inşası
- Yeni alt-sınıf erkeklik.

İçindekiler

Toplumsal Cinsiyet
Çalışmaları

Erkeklik

- MODERN TOPLUMLARDA CİNSİYET FARKLARI VE TOPLUMSAL İKTİDAR İLİŞKİSİ
- ERKEK EGEMEN TOPLUM
- ENDÜSTRİLEŞME, ERKEK EMEĞİ VE MODERN ERKEKLİK
- BEDENİN CİNSİYETİ VE ERKEKLİK
- ERKEKLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ
- ERKEK EGEMENLİĞİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ

Erkeklik

MODERN TOPLUMLARDA CİNSİYET FARKLARI VE TOPLUMSAL İKTİDAR İLİŞKİSİ

Modern toplumlarda cinsiyet farklarının ne tür iktidar ilişkilerine yol açtığını ifade edebilmek.

Bu ünite modern toplumların önemli ekonomik, mali, siyasi, askeri konumları, statüleri ve makamlarında neden erkeklerin çoğunlukta olduğunu ve neden toplumsal kaynaklardan yararlanmada erkeklerin öncelikli ve ayrıcalıklı görüldüklerini anlamaya çalışacağız.

Toplumsal Eşitsizlikler, Cinsiyet Farkları ve Toplumsal İktidar İlişkileri Arasındaki İlişki

Biliyoruz ki toplumsal ilişkiler, taşıdıkları anlamlar ve bu anlamların bütünleşip eklendiği iktidar ilişkileri ile var olurlar. Toplumsal iktidar ilişkileri, yani farklı toplumsal konumlar arasında eşitsizlikler, hiyerarşiler, öncelikler, bağımlılıklar oluşturan ilişkiler, toplumsal sınıf, yaş, etnik köken farkı, bölgesel aidiyet, ırk ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak şekillenir. Modern toplumlarda her tür toplumsal iktidar ilişkisi cinsiyet farklarına dayalı anlamların oluşumu ile iç içe geçerek birlikte gerçekleşir; birbirini oluşturur ve besler. Cinsiyet farklarının varlığının -bu ünite de açıklayacağımız nedenlerle- doğal ve kaçınılmaz olduğunu düşündüğümüz için birçok başka toplumsal farkın da eşitsizlik yaratmasını normal karşılarız. Buna **toplumsal iktidar ilişkileri düzeni** diyebiliriz. Cinsiyet farkları bu iktidar ilişkilerinin oluşumunda temel kurucu rol oynar.

Cinsiyet farklarının kaçınılmazlığını ve erkeklere ait özelliklerin önemli ve üstün olduğunu düşünmek, cinsiyeti toplumsal iktidar ilişkisi olarak düşünmektir. Örneğin, kadınların duygusal ve dayanıksız, erkeklerin ise akılcı, çıkarıcı ve güçlü olduğunu kabul ettiğimiz için hayatımız hakkında önemli kararları verenlerin çoğunlukla erkek olmasını normal karşılayabiliriz.

Modern Toplamlar ve 'Cinsiyet Farkları Rejimi'

İçinde yaşadığımız toplumlarda cinsler arası ilişkiler, kadınlar ve erkeklerin birbirine zıt, dışlayıcı, ikili karşıtlıklar olarak tanımlanan özellikleri olduğu görüşüne dayanıyor. Bir yandan cinsiyetin doğuştan gelen bir biyolojik özellik olduğu düşünülüyor, diğer yandan kadınlara ve erkelere ait cinsiyet özellikleri toplumsal davranış farkları olarak tanımlanıyor. Erkekler akılcı, çıkarıcı ve güçlü, kadınlar duygusal, yumuşak ve zayıf... İlâveten, bu cinsiyet özellikleri birbiri karşısında daha üstün, daha güçlü ya da zayıf ya da daha önemli veya önemsiz olarak anlam kazanıyor. Sonuçta erkekler ve kadınlar arasında toplumsal statü ve fırsatların paylaşımı

Erkeklerin ve kadınların sahip olduğu düşünülen özellikler aynı zamanda bazı toplumsal ilişkilere de atfedilir. Bu nedenle toplumsal olgular da cinsiyet özellikleri kazanır yani **cinsiyetlenir**.

Yönetmek ve karar almak *eril*, bağlanmak ve tabi olmak *dişil* anlamlar taşır. Cinsiyetin tek tek insanların 'biyolojik' özelliklerinden çıkarak toplumsal anlamlar sistemine aktarılması ile toplumsal iktidar ilişkileri de, aynı cinsiyet ilişkileri gibi, hiyerarşiler olarak işleyen 'doğal bir düzen' haline gelir (Bourdieu, 1990).

mında eşitsizlikler oluşuyor. Toplumsal değerler *erkeksi* ve *kadınsı* diye ayrışıp erkeksi olanlar değerli oluyor. Toplumsal olgular *eril-dişil* anlamlar kazanıyor ve cinsiyet eşitsizlikleri ile diğer toplumsal eşitsizlikler birbirine ekleniyor; sınıf, cinsiyet, ırk, etnik aidiyet gibi farklı toplumsal eşitsizlik biçimlerinin birbirini besleyen bir iktidar düzeni içinde var olmasına yol açıyor (Sancar, 2009: 175-88).

Cinslerin birbirinden farklı psikolojik, bedensel, toplumsal ve sosyal özellikleri olduğu fikri elbette ki modern toplumlara özgü değildir. Ama endüstrileşme ve kapitalizmin dünya çapındaki gelişimi (sömürgecilik ve emperyalizm) yeni ve modern bir cinsiyet farkları düzeni yarattı. Çalışıp para kazanan, ailesini geçindiren erkek nasıl işsiz ve bekar erkekte üstün ise, iş adamı işçi erkekte, kentli kadın köylü kadından, beyaz Batılı erkek Doğulu 'etnik' erkekte daha üstün görülmeğe başladı. Çıkarlarını iyi bilmek ve kazanmak için hareket etmek, başkalarını yönetebilmek, teknolojiyi ve bilimi üretim için, insanların refahı ve toplumların istikrarı için kullanmayı becermek gibi modern değerler aslında dünya ölçeğinde erkeklerin yaptıkları işleri anlatır. Akıl, rasyonel düşünme becerisi, rekabeti göze alma ve doğru karar alma yeteneği.... Bunlar modern toplumların *eril* değerleridir ve diğer toplumsal değerlere göre üstünlük ve ayrıcalık atfedilen değerlerdir. Öte yandan duygusallık, merhamet, başkaları için fedakârlık yapmak, uyumlu ve itaatkar olmak gibi davranışlar *dişil* değerlerdir ve yaygın düşünme biçimine göre modern toplumsal ilişkilerde bu tür davranışlar insanın güçlü ve başarılı olmasını sağlamada geçerli ve arzulan davranışlar olamaz; *dişil değerler* ancak özel yaşamda, aile ve çocuklarla ilişkilerde, cinsellik ve dostluk ilişkilerinde geçerli davranışlar olabilir. Bu davranış ve bunlarla ilişkili değer farklarının aynı zamanda cinsiyet farkları tanımlarıyla ilişkili olduğunu, kadınların ve erkeklerin sahip oldukları özellikler olarak kabul edildiğini biliyoruz. İşte bu cinsiyet farklarının toplumsal ilişkilerde ayrımlara, hiyerarşilere, içermeye-dışlama pratiklerine yol açan yapısına **cinsiyet farkları rejimi** diyoruz. Cinsiyet farkları rejimi gündelik yaşamımızda birçok şeyi cinsiyet farklarına bağlıyor: örneğin araba kullanmanın neden erkeksi, çamaşır yıkamanın neden kadınsı olduğunu rasyonel bir sorgulama ile değil, ancak bu cinsiyet farkları rejimini işleyişini bilerek anlayabiliyoruz.

ERKEK EGEMEN TOPLUM

Modern toplumlarda cinsiyet farklarının erkek egemenliğine yol açmasının nedenlerini açıklayabilmek.

Egemen Erkeklik Değerleri Toplumsal Düzenin Devamını Sağlar

Modern toplumların toplumsal iktidar ilişkilerini anlamak için, egemen erkeklik değerleri ve bunları ayakta tutan toplumsal kurumların işleyişini anlamak gerekir. Modern toplumlarda erkekler nasıl olmalı sorusu ile ilgili değerlere baktığımızda erkekliğin, sahip olunan/ yitirilen bir meta gibi düşünüldüğünü ve 'erkek olan erkek' ve 'erkek olamayan erkek' gibi ayrımların yapıldığını görürüz. Diğer deyişle erkeklik, sınırları ve kaybedilme koşulları her zaman belirsiz, değişken, geçişli bir insan olma halidir. Örneğin zengin bir iş adamı aranan, tercih edilen bir erkektir ama iflas etmiş işadamı saygınlığını yitirir, acınarak bakılır. Duygusal ve yumuşak huylu bir erkek 'kadın gibi olmak'la eleştirilir ve alaycı davranışlara muhatap olur. Doğulu, az gelişmiş topluluk mensubu erkekler barbar, cahil, uygarlıktan nasibini almamış, tecavüzcü yaratıklar olarak tanımlanabilir. Bir aileyi geçindirecek yeterli

parayı kazanamayan yoksul bir erkek, diğer erkekler tarafından itilip kakılıp horlanarak 'erkek olmayan' muamelesi görebilir... Bu davranışlara hepimiz şahit oluruz ve çoğu zaman ses çıkarmayız (Brod, 1987; Carrigan, T., B. Connell, J. Lee, 1985). Bu anlamda egemen erkekliğin inşasına herkes katılır ve bu durum erkeklik inşasını kolektif bir üzüntüye, eğlenceye, çoğu zaman da bir ritüele dönüştürerek, herkesi bu 'inşa'ya ortak eder.

Durum bize gösteriyor ki erkek olmak sabit, değişmez biyolojik özellikler değildir; toplumun değer attığı özelliklere sahip olamama ile belirlenen değişken bir toplumsal konumdur.

Erkeklik: Biyolojik Yapı mı Kültürel/Toplumsal İnşa mı?

Çoğu kişi erkekliğin doğuştan sahip olunan *biyolojik, genetik, hormonal* bir özellik, yani 'doğal' bir hal olduğunu düşünür. Erkeklik değerlerinin -hormonal yapının ötesinde erkeklerin doğru-yanlış davranışları- oluşumu ve tek tek her erkek tarafından benimsenmesi toplumsal bağlamda şekillenen bir şeydir.

Sosyal bilimlerde *erkeklik araştırmaları* adıyla gelişen yeni araştırmalara göre modern toplumlarda yaygın olarak benimsenen egemen erkeklik değerleri tarihte ancak yakın zamanlarda, endüstri toplumlarının gelişimi ile oluştuğu ortaya çıkar (Kimmel ve Messner, 2001).

Egemen Erkeklik Nedir?

Modern toplumlarda çok farklı erkekler ve onların farklı yaşam biçimleri oluşmuştur. Bu kadar farklılığa rağmen egemen erkeklik değerlerinin varlığından nasıl söz ediyoruz? **Egemen erkekliği, dünya çapında iktidarı elde tutanların sahip olduğu değerler, yönettikleri kurumlar ve geliştirdikleri mekanizma ve politikalar** olarak tanımlayabiliriz. Güçlü olmak, başarmak, sorunları ikna ederek değil şiddet kullanarak çözmek, duygularına göre değil çıkarlarına göre davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri kurumlaştırmak, bağımsız davranmayı önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek, vb. davranışlar egemen erkeklik değerleridir ve bu tür davranışlarla şekillenen toplumsal olguların da *eril* olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin para kazanmak ile erkek olmak arasındaki özdeşliğin egemen erkeklik değerleri ile ilişkili olduğu açıktır. Tersine işsiz erkek, güçsüz erkektir; yani erkekler topluluğuna girmeyi hak kazanmamış erkektir. (Clatterbaugh, 1998; Donaldson, 1993).

Egemen erkeklik değerlerini benimsemeyen farklı erkeklerin ve farklı erkeklik değerlerinin olduğunu ama bunların azınlıkta, sessiz ya da dışlanmış kaldığını bize araştırmalar gösterir (Kimmel ve Messner, 2001).

Erillik-Dişillik Karşılığı: Güçlü ve akıllı olmak, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olma, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmak eril davranışlar olarak kabul edilir. Öte yandan duygusallık, pasiflik, barışçılık, anlayışlı ve şefkatli olmak, macera değil garanti ve güvenceler arama, yerleşikliğe, ortaklaşmaya önem vermek gibi özellikler de dişil davranışlar olarak tanımlanır.

DİKKAT

Egemen Erkeklik Karşısında Farklı Erkeklikler Mümkün mü?

Biyolojik ve tıbbi ölçütler erkek cinsel organı olan herkesi erkek olarak niteler; devletin nüfus ve istatistik daireleri onları 'erkek' olarak kaydeder; okullar, camiler ve komşuluk-mahalle ilişkileri bu insanları 'erkek' olarak adlandırır; tuvaletlerin ayrılmasından başlayan ve cinsiyet temelli askere alınmada olduğu gibi önemli hukuki, siyasal ve sosyal kurumlar ve örgütsel pratikler ağı içinde devam eden uygulamalarla insanları ya erkek ya da kadın olarak ikiye ayırırız; böylece bir cinsle ait olarak tanımlanmış oluruz.

Egemen erkeklik değerlerine ve bunu destekleyen kurumların pratiklerine uymayı reddeden, ya da sessizce farklı olmayı seçen erkeklik tarzlarının varlığı da açıktır. Farklı sınıfsal konumların, inançların, düşünce akımlarının, etnik kimliklerin farklı erkeklik değerlerinin geçerliliğine etkisi vardır. Farklı erkekliklerin oluşum dinamikleri dikkate alındığında işçi sınıfı ve orta sınıf erkeklik yanı sıra burju-

va erkeklığı; aile reisi, işsiz, serseri, efendi, eşcinsel, pro-feminist erkekler vardır. Zenci, Asyalı ya da dindar, Müslüman erkeklik gibi farklı kültürel/siyasal dinamiklerle oluşan farklı erkeklikler olabilir. Farklı erkekliklerin nasıl oluştuğunu anlamak (Gardiner, 2002) ve bu oluşum içinde daha tahakkümcü ve egemen tarzların, daha itaatkâr, tâbi ya da muhalif erkekliklerin ayrışımını görmek toplumsal ilişkileri anlamamızı kolaylaştırır (farklı erkekliklerin nasıl oluştuğuna ilişkin detaylar için bk: Sancar, 2009: 267-296).

SIRA SİZDE

1

Egemen erkeklik değerlerini benimsemek istemeyen ve doğru bulmayan önemli bir erkek nüfus olabilir. Bu tür erkeklerin farklı sosyalleşme ve kendilerini dönüştürme deneyimlerini etrafınızda gözlemleyiniz. Sancar 2009, bölüm 9: "Erkek egemenliğine karşı erkekler", s. 267-96 okuyunuz ve farklı erkeklerin neden ve hangi alanlarda farklı olabileceğini yanıtlayınız.

Egemen Toplumu Nasıl Tanımlayabiliriz?

Erkek egemen toplum, iktidar aygıtlarının egemen erkeklik değerlerine sahip erkeklerin denetiminde olmasını ve onların temsil edip yönettiği bir toplumsal düzeni anlatır. Erkek egemen toplum birbirinden çok farklı erkeklik tarzlarının merkezinde egemen erkeklik değerlerinin olduğu ve her tür farklı erkeklik ve kadınlık konumunun da buna göre denetim altında tutulduğu bir iktidar düzenini anlatır. Erkek egemen toplum kavramı aynı zamanda o toplumda yaşayan her tür erkeğin -yaşam biçimi, tercihi ne olursa olsun- kadınlardan üstün kılınmasından bir yararı olduğunu iddia eder. Yani erkek egemen toplumlarda her tür erkek, konumu ve statüsü ne olursa olsun- egemen erkeklik değerlerini sürdürme ya da en azından sessizce onaylamanın yararına olduğunu bilir ve bu nedenle bu değerlerin sürdürülmesi için işbirliği yapar ya da uzlaşır.

Egemen erkeklik değerleri aile reisliği, namus koruyuculuğu, erkek çok-eşliliği, para ile kadın satın alma/fuhuş gibi meşru görülen ve erkeklere tanınan ayrıcalıklar olarak kurumlaşır; bunlar çoğu zaman yasalar tarafından da korunan ya da hoş görülen davranışlardır. Bu davranışlar *eril* iktidar yapıları ile bütünleşmiştir; aile hukuku, heteroseksüelliğin zorunluluğu, babalık hakları, erkeklerden oluşan ordular ve piyasayı yöneten şirketlerin patronları olarak işadamları... Egemen erkeklik değerleri toplumsal konumlara atfedilen anlamlara kadar siner: örneğin, öğretmenlik ve çocuk bakıcılığının 'kadın işi', vinç operatörlüğünün 'erkek işi' olarak görülmesi sonucu için ilkinde düşük statü ve ücret ödenmesi olağan karşılanır. Erkekler arası arkadaşlık ve dostluk ilişkileri kadınlara kapalı bar, pavyon, meyhane, spor salonu, halı futbol sahası gibi *bomososyal* erkek mekânlarında yaşanır. Burarlarda erkek eğlence dünyasının *eril* tarzını, spor salonlarında 'eril beden inşası'nı, iş görüşmelerindeki erkek-erkeğe işbirliği ve pazarlık dilini görebiliriz. Erkek *bomososyal* ortamlarında kadınları ve kadınsılığı 'aşağılama' veya 'cinsel nesneleştirme' yoluyla eğlenme ve rahatlama, *homofobik* 'erkek eğlenceleri'nin güçlü-zayıf erkek ayrımı yapan söylemlerine tanık olabiliriz. Sportmen görünüş, kadınlar tarafından arzulanır ölçüde yakışıklı olmak, şık ve zengin olmak, meşhur sanatçı, artist ya da siyaset lideri olmak gibi konumlar egemen erkeklik değerlerini yansıtır, temsil eder ve yeniden üretir.

Erkek egemen toplum kavramı, aynı zamanda, farklı erkeklikler arasındaki hiyerarşi ve iktidar mücadelelerine dikkat çeker ve erkek egemenliğinin devlet, ordu, işgücü piyasası gibi *kurumlaşmış eril iktidar* alanlarındaki yapılanmış özelliğine vurgu yapar. Eril iktidarın stratejik özneleri olan sermaye, devlet ve aile gibi ku-

Homososyal: aynı cinsten insanlardan oluşan topluluk

Homofobik: eşcinsel insanları dışlama, aşağılama davranışı

rumlar erkekleri öncelikli ve ayrıcalıklı kılan mekanizmaların yaratılıp beslenmesi- ni destekleyen stratejileri içerirler. Bu kurumların yanı sıra medya, spor, paraya dayalı gündelik yaşam ve eğlence kurumları erkek egemenliğini yeniden üreten ilişkileri barındırır.

Farklı Erkeklik Çıkarlarının İşbirliği: Hegemonik Erkeklik Düzeni

Egemen erkeklik nedir ve nasıl anlaşılması gerekir sorusuna verilen yanıtlar arasında en çok benimsenen görüşlerin yazarı R. W. Connell'dir. Connell'in iki önemli çalışması -*Gender and Power* (1987) ve *Masculinities* (1995)- bu alanda öncüdür. Connell, bu çalışmalarında farklı erkeklikleri ortak paydada toplayan şeyin kadınlar üzerinde sağlanan iktidar (kadınların baskı altında tutulup bağımlı kılınması) olduğunu söyleyen *hegemonik erkeklik* kavramını geliştirdi. *Hegemonik erkeklik*, en genel anlamıyla, "iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik değer ve yapılarının toplumun geri kalanına, erkeklere ve kadınlara, farklı biçimlerde özendiren, zorlanarak, dışlanarak ya da paylaşılarak kabul ettirilmesini sağlayan bir düzenin adıdır.

R. W. Connell evrensel olarak var olan ve erkeklerin iktidar ilişkilerini denetleyip nimetlerinden yararlandıkları bir cinsiyet sisteminden bahseder. Connell'e göre bu sistemin işleyişini sağlayan üç temel mekanizma vardır: İlk olarak, kadınların ve erkeklerin farklı işler yaparak farklı konumlar, statüler ve getiriler elde etmelerine yol açan *cinsiyete dayalı işbölümü* önemlidir. Bu işbölümü kadınların ev-aile işleriyle sınırlandırılarak ücretsiz eviçi emekçiler olarak çalıştırılmalarına yol açar. Erkekler de genel anlamda kamu alanlarının denetimini ellerinde tutmalarını sağlayacak biçimde özel şirketleri, ticareti, bürokrasiyi, orduyu yöneterek bu cinsiyet rejiminin sürekliliğini sağlarlar. İkinci olarak, sınıf, ırk, etnisite, bölgesel gelişmişlik farklılıklarına dayalı iktidar ilişkileri ile cinsiyet farklarına ilişkin toplumsal ilişkilerin içiçe geçtiğini ve bunun da toplumsal cinsiyetin mevcut iktidar ilişkileri ile eklemlenmesine yol açtığını belirtir. Connell üçüncü olarak, *cathexis* dediği cinselliğin ve cinsel arzunun şekillendiği toplumsal ilişkilerin oynadığı rolü vurgular. Erkek egemen cinsellik, kadın-erkek ilişkilerinde karşılıklılığın, denkliğin ve mahremiyetin değil de erkek üstünlüğünün ve cinsel zevk ile şiddetin içiçe geçtiği cinsel arzular alanının, yani *cathexis'in* alanıdır. Connell'e göre bu faktörlerin oluşturduğu *toplumsal cinsiyet* sistemi kadınların boyun eğdirildiği, erkeklere tabi kılındığı bir yapıyı oluşturur ve sürekli kılar.

Hegemonik erkeklik düzeni farklı sınıf, etnik ve sosyal/kültürel gruplara mensup erkeklerin egemen erkeklik değerlerini ortak olarak benimsemelerine yol açar ve bu sayede oluşan *hegemonik* ilişkiler içinde eril tahakküm olanaklı hale gelir. Yani, *hegemonik erkeklik* kendi kendine varlığını sürdüren ve sadece kültürel pratikler, geleneksel alışkanlıklar içine gömülü olan 'erkeklik refleksi'nden ve davranışlardan doğmaz; **hegemonik erkekliği üreten olmazsa olmaz kurumların** varlığı önemlidir. Devlet, yasalar, ticari şirketler, işçi sendikaları, heteroseksüel aile, ulusal ordu, erkek sporları gibi yapı ve kurumlar sayesinde ekonomik ve kamusal faaliyetler homofobik-heteroseksüel erkeklik değerleri ile yoğrularak meşru ve arzulanır ilan edilip ödüllendirilir.

Hegemonik erkeklik kavramı, küçük bir azınlık erkeğin nasıl bütün iktidar ve güç pozisyonlarını ellerinde tuttuğunu; bunu nasıl meşrulaştırıp tahakkümün yeniden var edildiğini açıklamaya çalışır. İktidarı elinde tutan erkek grubu sayıca çok azdır; ama bu durum geniş bir erkek kesiminin onayı ve işbirliği ile beslenen *he-*

Askere gitme, sünnet olma, kız isteme gibi egemen erkeklik değerlerinin aile, ordu, evlilik gibi temel kurumlarla ilişkisini gösteren önemli ve kurucu erkeklik pratikleridir.

Connell'e göre hegemonik erkeklik, genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkekliğin toplumdaki üstün konumların ve statülerin dağıtımını belirlemesidir (Connell, 1987 ve 1995).

alt-sınıf erkekler bazı iddet kullanma ayrıcalıkları anılır; azınlık etnik grup erkeklerinin ünlü sporcular, arkıcılar olabilmesi ile hegemonik erkeklik içinde emsiline zemin oluşturulur. Örneğin İbrahim Tatlıses sınıfsal ve etnik olarak iktidar paylaşımında söz sahibi olamayan bir toplum kesiminin güçlüler arasına sokabildiği erkek örneğidir.

gemonik bir oluşumdur. Çünkü hegemonik erkeklik pratiklerini onaylama, katılma ya da ses çıkarmama karşılığında farklı erkekliklere maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulur. Eril fanteziler yoluyla zevk almayı odağına alan erkek eğlenceleri, kadınsı-eşcinsel erkekleri aşağılama ve dışlama özgürlüğü, alt-sınıf erkeklerin kızgınlıklarını boşaltmak için barlarda, sokaklarda, futbol maçlarında taşkınlık yapmalarına hoşgörü gösterme, evlilik, kocalık/babalık, namus değerleri gibi bağlarla erkeklerin kadınlar üzerinde sağladığı iktidardan yararlanma ayrıcalığı erkekler bu sayede sağlanır (Sancar, 2009: 31-41).

Demetriou (2001) hegemonya kavramının -Gramsci'den bu yana- hibritlik yani farklı ve çatışan çıkarların bir anlamda eklemlenmesi, sentezlenmesi anlamına da geldiğini hatırlar. Hegemonik erkeklik, ikincil ve tabii erkekliklerin bazı öğelerini yanına çeker ve öne çıkarır. Çünkü hegemonya bu farklı erkeklik tarzlarının melezleşmesi/ 'hibrit'leşmesi ile kurulur; böylece erkek egemenliği yeniden üretilir; alt-sınıf, üst-sınıf, etnik azınlık vb erkekliklerin farklı öğeleri birbirine eklemlenir.

Hegemonik erkeklik kavramının gelişimine katkıda bulunan bir başka düşünür olan Jeff Hearn (2004), hegemonik erkeklikten değil, '*erkek hegemonyası*'ndan bahsetmek gerektiğini söyler. Hegemonik erkekliği beyaz, orta-sınıf, orta-yaş, heteroseksüel, homofobik, Anglosakson, Hıristiyan, Batılı, bedensel olarak aktif erkek olarak tanımlar. Buna ilaveten egemen erkeklik değerlerinin risk almaktan kaçınmama, fiziksel sertlik ve dayanıklılık, ısrarcı ve sebatkâr olma, saldırgan ve atak olmaktan çekinmeme, homofobik bir heteroseksüellik, duygusal olmayan bir mantıklılık, acıya katlanma ve şikâyet etmeme, egosentriklik (benmerkezlilik) olduğunu vurgular (Collinson ve Hearn, 2005). Hearn, hegemonik erkekliğin farklı erkeklik türleri arasındaki stratejik çıkar birliği olduğunu söyler: *işbirlikçi, tabii kılınmış* ya da *marjinal erkeklikler* gibi farklı erkeklikler vardır ve bunlar arasında hiyerarşik bir işbirliği oluşur. Öte yandan hegemonik erkeklik düzeninin kurulmasında kadınların, egemen erkeklik değerlerini onaylamalarının büyük önemi vardır; kadınlar onaylamadan hegemonik erkeklik düzeni oluşamaz. Bazı kadınlar bu değerlere verdikleri onay sayesinde eril iktidardan pay alırlar. Böylece işbirlikçi kadınlıklar, öteki erkeklikler, farklı cinsel yönelimler, farklı içerme-dışlama ve farklı pay alma ilişkileri ile hegemonik erkeklik düzeninde konumlanırlar (Connell, 2002b).

ENDÜSTRİLEŞME, ERKEK EMEĞİ VE MODERN ERKEKLİK

Modern endüstri toplumlarında erkek işgücü ile aile ilişkisi arasındaki ilişkiyi özetleyebilmek.

Endüstriyel kapitalizmin 'fabrika sistemi' temel bir ayrımın gerçekleşmesi ile tarih sahnesine çıktı: çalışma-üretim alanı ile ev/hane iki ayrı toplumsal alan haline geldi. Bu durum ekonomik, kurumsal, ideolojik ve giderek politik bir ayrım olarak 'piyasa' ve 'hane'nin, toplum ile aile yaşamının birbirinden sadece mekân olarak ayrışmasına değil, aynı zamanda geçerli değerler, normlar, hukuki haklar ve özgürlükler olarak da ayrışmasına yol açtı. Hane ile toplumsal yaşam hiyerarşik öncelikler-üstünlükler ile tanımlanarak ayrıştı; modern öncesi toplumlardan farklı olarak, yeniden şekillendi. Bu ayrışma aynı zamanda cinslerin rollerinin de ayrışması anlamına geldi; aile ve toplum, daha doğru deyişle kamusal alan ile özel alan arasında ayrım oluşurken birincisi öncelikli ve belirleyici hale geldi (Sancar, 2009: 46-62)

Endüstriyel Üretim, Erkek Kas Gücü, Aile Reisliği

Modern endüstriyel üretim yapan makineler ile erkek bedeninin kas gücü arasında imgesel, fiziki ve ideolojik bir ilişki vardır. Mekanik işlerdeki becerisi ile tanımlanan erkek bedeninin kas gücü endüstriyel işçi olma şartı olarak tanımlanır; o da bir erkektir ve aynı zamanda, ailedeki 'erkek üstünlüğü'ne dayalı otoriteyi de ele geçirmiştir. Bu gelişme önemli istihdam alanlarından kadın emeğinin dışlanmasına paralel oluştu. Ondokuzuncu yüzyılın işçi sendikaları kadınların da çalışma yaşamına katılması için değil, kadınların evde oturması ve erkek işçiye 'aile geçim ücreti' ödenmesi için mücadele ettiler. Endüstriyel kapitalist toplumlarda çalışarak endüstrinin çarklarını döndürecek erkeğin aynı zamanda aile geçindirme sorumluluğu yüklenen erkek oluşu, modern erkek egemenliğine dayalı cinsiyet rejiminin temeli oldu. Modern toplumlar erkeklerin ve kadınların farklı işler yaparak ayrı mekanlarda ve ayrı değer yargılarına tabi olarak yaşamasına yol açan bir düzeni modern öncesi ataerkilliği üzerine yeniden inşa etti. 19. yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel kapitalist fabrika düzeninin yarattığı istihdam modeli modern yaşam tarzının, modern ailenin ve onun cinsiyet rejiminin temeli olan egemen erkeklik tarzlarının yaratıcısı oldu.

Modern Aile: Çalışan Erkek ve Ev Kadını

Endüstriyel kapitalist toplumlarda ücretli erkek işgücü evrensel bir nitelik gösterir: çalışma süresi boyunca ilerleyen 'iş öğrenme', tam-gün ve uzun süreli çalışma ve çalışamaz olunca emeklilik hakkına sahip erkek ve bu erkeğe eşlik eden 'ücretsiz ev-içi emekçisi' olan 'yeniden üretim'den sorumlu kadın/eş/anne. Bu açıdan bakıldığında *eril kamu*, *dışıl özel alan (aile-bane)* ayrımı modern endüstriyel kapitalist toplumların kurucu unsurudur. **Özel-kamu** ayrımına paralel olarak var olan **üretim-yeniden üretim** ayrımının da sınıf temelli olduğu kadar, hatta esas olarak cinsiyet temelli bir ayrım olduğu ve sınıfsal ayrımların cinsiyet ayrımları ile iç içe geçtiğinin örneğidir.

Modern aile fikrinin dünyada ve Türkiye'de tarihsel gelişimi hakkında bilgi almak için Aytaç, 2007, IV. Bölüm: "Yeni aile fikrinin ortaya çıkması", s. 153-95 okuyunuz.

DİKKAT

Kapitalizmin Çalışma Ahlakı ve Çalışarak Kendini Yaratan Erkek

Endüstriyel kapitalizm çağında 'modern' erkeklik değerlerinin kurulduğu en önemli yerlerden biri bu anlamda 'çalışma yaşamı'dır. Erkekliğin önemli boyutlarının bir kısmı 'işyeri'nde kurulur. Çalışma ilişkileri, ev, aile, işyeri, kamusal dünya ve devlet gibi çok değişik alanların iç içe geçtiği bir ilişkiler ağıdır. 'Çalışma', yani üretim sadece ekonomik bir iş olarak tanımlanamaz; tersine her zaman toplumsal yaşamın içinde en yararlı çalışana en yukarı taşıyan hiyerarşiler, iktidar ilişkileri ve statülerin var olduğu ve bunlar için yarışılan, mücadele edilen toplumsal dünyalardır.

Çalışma biçimleri (tam-günlü ömür boyu çalışmadan esnek ve belirsiz zamanlı çalışma biçimlerine doğru) değiştikçe erkeklik kimliğinin inşa stratejileri de bu değişimden etkilenir. Bunu anlamak için endüstriyel kapitalist toplumlarda 'çalışma'nın *erkek olmak-bissetmek-kabul edilmek* açısından ne kadar merkezi bir yer tuttuğunu kavramak gerekir. Erkek olmak aslında herkes tarafından kabul edilecek bir çalışma ahlakına sahip olmak ve bu sayede 'çalışan erkek' olmayı başarmaktır (Kimmel, 2002).

DİKKAT

Endüstriyel kapitalizmin 'modern' çalışma yaşamı, ücret karşılığı yapılan, kurumsallaşmış işyerlerinde gerçekleşen, uzun-dönemli istihdam sözleşmeleri ile hukukileşen, 'nitelikli' işçilik anlayışına dayalı, örgütlenmiş üretim ilişkileridir. Bu ilişkiler sadece işyerlerinde gerçekleşen bir üretim faaliyeti değildir; aile, evlilik, babalık, ebeveynlik gibi 'özel' yaşama bağlı gereksinimler tarafından da belirlenir.

Çalışma yaşamı, kamusal yaşamdaki toplumsal çatışmaların, çıkarların örgütlenme biçimlerini de belirler. Çalışma yaşamını anlamak demek, sadece teknik/ekonomik gerekleri değil, evde ücretsiz çalışan ev-kadını ile dışarıda tam-gün, ke-sintisiz, emekli olana kadar çalışan erkek işgücünün ve bu tür çalışma süreçlerini yönetecek olan 'sermaye aklı'nın nasıl örgütlendiğini anlamak demektir. Diğer bir deyişle, cinsiyet farkları ve hiyerarşileri inşası ile gerçekleşen cinsiyet rejiminin, metaların üretim rejimi ile nasıl birlikte var olduğunu ve nasıl karşılıklı işlediğini de anlamak demektir.

İşyerinde kurulan erkeklik her şeyden önce para kazanarak ailenin geçimini sağlamanın bir iktidar göstergesi olarak kurulmasına bağlıdır. İşyerinin 'eril' kimliği, orada üretilen toplumsal statünün üstünlüğüne dayalıdır. İşyerinde kurulan otorite, hiyerarşi, işbirliği, yardımlaşma, çatışma, itaat, uyum, yaratıcılık, çalışkanlık, üretkenlik gibi değerler farklı erkeklik konumlarının, farklı erkeklik iktidarlarının kurucuları olarak işlev görür. Mülk ve sermaye sahipleri, girişimciler, liderler, yöneticiler, gözetmenler, takım kaptanları, usta-başları, işçiler, işsizler farklı erkeklik konumları ve modelleri olarak bu süreçte var olurlar. Endüstriyel kapitalizmin ücretli tam-gün çalışma düzeni sadece işçi erkeği değil, çalışma ilişkileri içinde, başta patron ve sermayedar erkek olmak üzere, en aşağıdaki niteliksiz işleri yapan işçilere kadar farklı erkeklikler yaratarak var olur (Collinson ve Hearn, 2005).

DİKKAT

Endüstriyel çalışma düzeni fabrikadaki makineyle bütünleşip üretim sürecine eklemlenecek erkek işçinin kas gücüne, diğer yandan sermayenin ve mülkün sahibi olan erkeğin aklına dayanır. İnsanın bedensel gücünün temsili olarak 'kas' ile yine insanın üstün yeteneklerinin temsilcisi olan 'akıl'ın iki ayrı ve çatışan sınıfı temsil etmesi yanı sıra ikisi de ayrı ayrı 'eril güç' ü tanımlar.

BEDENİN CİNSİYETİ VE ERKEKLİK

Egemen erkeklik değerlerinin güç, beden, spor arasında kurduğu ilişkinin biçimlerini ifade edebilmek.

Modern düşüncede cinsiyet farkları, karşıtlıklar olarak tanımlanan bedenlerde cisimleşir. Modern beden söylemine göre beden doğal bir makinedir ve sürekli cinsiyet farkları üretir; hormonlar, farklı genetik programlamalarla ilgilidir ve bu da üremede farklı rollere tekabül eder. Bu hormonlar da bedenin diğer bütün davranış ve duygularını, hatta algılarını bile belirler. Bu bakış açısı cinsiyeti bir tür 'değiştirilemez' biyolojik gerçekler olarak kavrar; onu da -aslında onunla bağlantılı olmayan toplumsal rollere dönüştürür ve toplumsal kurumlara bağlar. Bu düşünceye göre örneğin erkekler hormonları gereği saldırgan ve şiddet yanlısıdır; kadınlar hormonları gereği şefkatli ve duygusaldır.

Modern insan bedeni, toplumsal ilişkilerin üzerine farklı anlamlar yazdığı sembolik bir mekandır; farklı anlamları taşımak üzere kültür ve ideolojik söylemler tarafından kodlanır. Örneğin modern kadın beden imgesi diyetler, kozmetik, moda, fitness programları ile estetikleştirilmiş, güzellik göstergeleri ile işaretlenmiş bir bedendir. Dişil beden bu anlamda 'eril göz'ün zevkini şekillendirir ve besler; eril-dişil ayrımının yerleştiği bir mekân haline dönüşür (Grogan ve Richards, 2002).

Erkek beden imgeleri de bize eril iktidarın nasıl inşa edildiğini gösterir. Örneğin, işçi sınıfı erkeğinin bedeni endüstrileşme tarihi boyunca bir makineye benzetilmiştir. Üretim aracı olan endüstriyel makinelerin bir uzantısı olarak konumlanan

erkek bedeninin iş yapma kapasitesi, kas gücü, dayanıklılığı, sağlamlığı vurgulanır. Bu formlar, edimler ve tarzlar *güçlü erkek* bedeni imgesini üretir. 'Eril beden'in özellikle milliyetçi edebiyatta bir silah olarak tanımladığı bile görülür (Nagel, 1998). Orta-sınıfa mensup yönetici-işadamı erkek bedeni ise modern teknolojiyi ve yönetim aklını temsil eder; güçlü işadamları masa başında, bilgisayar ve en son teknoloji ürünü makineleri kullanarak dünyayı yönetirken resmedilir (Connell ve Wood, 2005; Catano 2000).

Modern Tıbbın Erillliği

Modern tıbbın kuruluşuna öncülük etmiş bazı görüşler -erkek egemen söylemden hareket ederek- erkek bedeninin hormonlar ve *testesteron* yapısı nedeniyle şiddet yanlısı ve tahakkümcü olmaya yatkın olduğunu vurgulayan bir görüşü savundular. Onlara göre erkeklik genetik olarak kodlanmıştır; *saldırganlık, üstün gelme arzusu erkeğin biyogramıdır*. Buna bazı kuramcılar *erkeğin endokrinolojik kuramı* diyor (Connell, 1995: 47-50). Bu görüşler bugün modern toplumlarda çok yaygın olarak 'Erkek doğası' adı altında benimsenebiliyor.

Kadın bedeninin erkek bedeninden farklı, daha aşağı, güçsüz ve sadece doğurganlığa yönelik olarak algılanmaya başlanmasında modern tıp biliminin sorumluluğu büyüktür. Bu konuda '*anatomik farklar söylemi*'nin belirleyiciliğine araştırmacılar özellikle dikkat çekerler. Bu söylem içinde kadınların erkeklerden farklı ve onlara göre güçsüz oldukları iddiası modern tıp biliminden bazı destekler bulmuştur. 'Cinsiyet farkları'nın doğal ve kaçınılmaz olarak toplumsal yaşamda cinsler arası farklar ve hiyerarşiler yaratacağı iddiası tıbbi örneklerde kanıtlanmaya çalışılır. Howson, bu görüşlerin ondokuzuncu yüzyıldan itibaren kadınların yükselen eşitlik ve hak taleplerine duyulan tepki ile onların ev-işi ve çocuk yetiştirmeye sınırlanmasını arzulayan modern eril tahakkümün bakış açısıyla şekillendiğini söyler (Howson, 2004: 45).

Testesteron erkeksi özellikleri yaratan erkeklik hormonudur.

Erkek Bedeni ve Bedensel Özgürlük

Erkek bedeni üzerindeki her tür kültürel kurgu bir yerde serbestçe hareket hakkının varlığına işaret eder. Erkek egemenliği ve üstünlüğü erkeklerin bedenleriyle olan ilişkisinde yani bedenin jestleri, duruşları, mekânda yer kaplama tarzları, aktif hareket biçimleri, fiziksel ilişkilene tarzları oluşur. Erkek bedeni evrende bir yer kaplayan aktif bir bedene sahip olduğu algısını geliştiren sonsuz bedensel edim ve eylem ile kendi sınırlarının farkına varma açısından serbestlik içerir (Sancar, 2009: 244-250). Erkeklerin kamusal alanda varoluş-duruş biçimlerine baktığımızda, bunun sayısız örneklerini görebiliriz. Örneğin bacakları açıp bedeni yayararak oturmanın anlamı bu serbestliği simgeler. Erkek bedeninin önemini vurgulayan ve güç sembolü haline getirilişini sağlayan 'erkek sporları' kurucu bir işleve sahiptir (Hill, 2005).

Eril İktidarın Pratiği: Bakma-Bakılma İlişkisi

Simone de Beauvoir 1949 tarihli öncü çalışması olan *İkinci Cins*'de, kadın bedeninin bakılan ve sorgulanan bir nesne olduğunun altını çiziyordu. Günümüzün imge kuramcıları arasında öncü bir yeri olan John Berger (1972, *Görme Biçimleri*, Metis Yayınları) ise, "erkekler yapar, kadınlar görünür" (men act, women appear) demişti. Bu yazarların söylediğine göre, eril iktidarın en büyük başarısı *kadınlığı 'kendini bakılacak' bir nesne konumu olarak kurgulamaktır*. Berger, modern sanat tarihinin gelişimine bakarak, kadın bedeninin erkek gözler için resmedildiğini,

özellikle 'nü'(çıplak kadın bedenini resmeden resim türü) resmin gelişimi ile gerçekleşen 'seyreden erkek' halinin modern eril iktidarın inşasında çok stratejik olduğunu söyler (Skelton, 2002). Kadın bedenleri bir yandan erkeklerin serbestçe bakabilecekleri, zevk almak ve rahatlamak için özellikle seyretmeleri gereken bir estetik-zevk nesnesi, fantezilerin veya fetişleştirilmiş popüler kültürün araçları olarak kurgulanır. Ama öte yandan modern psikoloji-psikiyatri de -Freud'da olduğu gibi- kadın bedeninin -erkek bedeninden farklı olarak- düzensiz, disipline gelmez, kaotik ve anlaşılması zor bir gizemlilik ile tanımlanmasına yol açmıştır.

Tanınmış feminist kuramcı Iris Marian Young (1990), sosyal bilimlerin 'nötr' beden tanımlama yapmaya çalışmasını ve modern düşüncenin beden-akıl ayrımını eleştirerek, kadın bedeninin bir iktidar nesnesi haline getiriliş örneklerini göstererek erkek egemen toplumlarda insan bedeninin 'nötr' olamayacağını vurgular. Young'a göre modern toplumlarda dişil beden, kendi bedenini aktif olarak kullanmaktan caydırılır; fiziksel hareketlere yeterli katılma fırsatı sunulmaz; oğlanlarla kızlar arasında bedensel oyunlara katılma ayrımcılığı yapılarak kız çocukları -erkeklerden farklı olarak bedeni hakkında güvensizliğe alıştırılır (bu konuda bk. Koca ve Bulgu, 2004).

Kadınların, erkek bakışlarının nesnesi olmaya özendirilmesi söz konusudur ve 'eril göz'ün kadın bedenini disipline edici bir işlevi vardır. Bu eril bakış kadın bedenini itaatkâr hale getirir. Bourdieu, eril tahakkümün kuruluşunda 'namusun korunması' görevinin erkekler tarafından verilmesi sayesinde erkeklerin gözetleme hakkının eril şiddeti meşrulaştıran önemli bir faktör olduğunu vurgular (Bourdieu, 1990).

Genç bir erkek bakma-bakılma ilişkisiyle ilgili deneyimlerini şöyle samimi bir dille anlatıyor;

Başka erkeğin senin yanındaki kadına bakmasının kötü tarafı, hani kelimenin tam anlamıyla insana bir iktidarsızlık hissini veriyor; yani ben bir şey yapamıyorum; yanımdakine bakılıyor. Böyle düşünmek doğru mu? Değil, rahatsız olunacak bir şey yok aslında. Ben buna 'korumak, kollamak' diyorum. Yani ona bakılıyor sonuçta ve bu beni ezip geçmek oluyor. Bunun temel nedeni diğer erkeklerin beni rahatsız etmesi. Yoksa bakmakla hiçbir şey olmayacağını, onun niyetinin apayrı olduğunu, bakan kişinin bir anlık bakmasının hiç önemli olmadığını biliyorum. Ama yanınızda bir kız varsa, hele ki o kız sizin kız arkadaşınızsa ve biri bakıyorsa, orada bir başarısızlık, bir panik hali oluyor. Bu aslında çok kolay cevap verilecek bir şey değil... (Sancar, 2009: 251-252).

Erkek Homososyalliği ve Erkek Cemaatleri

Erkekler sadece erkeklerden oluşan arkadaş, iş, spor ve eğlence amaçlı gruplara katılarak sosyalleşiyorlar. Bu tür erkek ortamlarında ya da askerlik gibi sadece erkeklerden oluşan meslekler/hizmetler üzerine yapılan araştırmalar buraların birçok egemen erkeklik davranışının öğrenildiği, öğretildiği ve dönüştürüldüğü yerler olduğunu gösteriyor. Tek-cinsiyetli (homososyal) erkek grupları erkek egemen toplumlarda 'cinsiyetlendirilmiş 'erkek mekanları'nın yaratılması aracılığıyla cinsiyet farkları rejimini yeniden yeniden üretiyor (Sancar, 2009: 259-264).

Türkiye'de erkek homososyalliğini inşa eden mekânların başında erkek kahveleri geliyor. Kahvehane veya kıraathaneler erkeklerin kendi aralarındaki iktidar ilişkilerini görünmez kılarak toplumsal cinsiyet konularına bağlı engellemelerden ve sıkıntılardan kaçıp kendilerini terapi ettikleri, kendi aralarında mahremiyet ilişkilerini inşa ettikleri ve kadınlara kapalılığı nedeniyle bir tür erkeklik travmalarının sağaltıldıkları yerler (Polat, 2008; Demren, 2006). Cinsiyetlenmiş erkek mekânları arasında pavyon, meyhane, genelev, yatılı erkek okulları, erkek yurtları ve

asker koşularını da saymak gerekir. Buralarda egemen erkeklik kalıplarına uygun erkek arkadaş grupları çok kolaylıkla ortaya çıkıyor ve farklı erkeklik değerlerini bastırıp dışlayarak erkekleri egemen erkeklik davranışlarına uyumlu kılmada önemli işlevleri yerine getiriyor.

Erkek Sporları 'Eril Beden'in İnşasında Nasıl bir Rol Oynar?

Erkekliğin erkek bedeninin eylem ve işlevleri dolayısıyla toplumsal olarak inşa edilmesini sağlayan önemli mekanizmaların başında 'erkek sporları' gelir: Boks, futbol, karate, güreş, halter, vb... Erkekler tarafından yapılan sporlar erkek gücünü ve dayanıklılığını temsil eder (Howson, 2004: 50). Erkek sporları eril beden'in 'iktidarının göstergesi' olur ve egemen erkeklik değerlerinin yeniden üretimini sağlar. Bu tür sporlarda amaç beden'in korunması ve gelişimini sağlamak değildir; fizik güç ve fiziki dayanıklılık eğitimidir; 'gücün sembolü erkek' göstergesini kurar.

Erkek sporları, aynı zamanda, erkek ve kadın bedenleri arasındaki farkların kas gücü ve dayanıklılık açısından hiyerarşilendirilmesi ve hangisinin daha güçlü olduğunun yeniden yeniden üretilmesidir.

Sporun Eril İçeriği, Erkek Bedeni-Kadın Bedeni Arasında Nasıl bir Hiyerarşi Kurar?

Spor aracılığıyla bedensel kapasitenin kas gücü ve fiziki aktivite becerisi olarak tanımlanması ve bunun da erkek bedeni ile özdeşleştirilmesi eril anlamlara üstünlük kazandırır. Kas gücü ile bedensel güç ve onunla da toplumsal güç özdeşleşir; bu da erkeklik ile eşleşir ve kadınların bedensel kapasitelerine karşıt anlamlar üretir. Güçlü-zayıf, dayanıklı-dayanıklısız, aktif-pasif vb bedensel kapasitelere ait tanımlar cinsiyetçi anlamlar taşımaya başlar. Erkek bedenine atfedilen özellikler aynı zamanda toplumda öncelik ve ayrıcalık talep edilen özelliklerdir: Ağır işleri yapma becerisi, dayanıklılık, sert ve şiddet içeren davranışlara yatkınlık nedeniyle savaşçı olabilmek, vb toplumun önem ve öncelik verdiği değerler haline dönüşür. Kadın bedeninin özellikleri -doğurganlık, ince işler yapma becerisi, hastalıklara dayanıklılık vb- önemsiz ve ikincil görülür (Gorely, 2003; Messner, 2001).

Erkek bedenine erkek sporları aracılığıyla yazılan *cinsiyet farkları söyleminin* iyi bir örneğini okullardaki beden eğitimi derslerinde görebiliriz. Beden eğitimi dersleri sürekli eril ve dişiil beden tanımı yaparak genç yaşta insanları beden farkları ve kapasitelerine göre sınıflandırır; ayrıştırır; birini diğerine ikincil ve önemsiz kılar. Kız çocuklarının yapamayacakları sporlar ile erkek çocukların gelişimleri için yapmaları gereken sporlar birbirinden ayrıştırılır ve kızlar bazı 'zor' ve 'sert' bedensel aktiviteleri 'beceremeyecekleri' ileri sürülerek bedensel pasifliğe yönlendirilir (Young, 1990). Örneğin futbol, basketbol, dağcılık, araba yarışçılığı, boks, güreş, halter gibi 'sert' sporlar erkekler içindir; kadınlar bedenlerinin yumuşaklığı ve narinliğini bozmayacak atletizm, bale, voleybol gibi 'yumuşak' sporlar yapmalıdır!

Kas gücü ile özdeşleşen erkek bedeni, güçlülüğü ve kahramanlığa gönderme yapar. Nagel erkek bedeninde somutlanan eril iktidarı *koruma, dölleme ve geçindime* işlevlerini tekeline almak olarak tanımlar (Nagel, 1998).

Eril beden'in bir 'güç imgesi' olarak üretilmesinde takım sporlarının önemli rolü vardır. Örneğin futbol, 'sembolleştirilmiş' çatışma ile kurgulanmış erkek dayanışmasını, rekabeti ve çatışmayı dostluk, arkadaşlık, yoldaşlık formlarına dönüştürmeyi öğretir. Futbolun erkek dünyasında saygınlık kazanmak için yarışmayı ve kazanmayı kolektif bir eylem olarak algılamayı öğreten bir içeriği vardır.

DİKKAT

Okullarda beden eğitimi dersleri üzerine yapılan bir araştırmada bu derslerin çoğu zaman kız öğrencilere daha az önem verdiği, kızları ikincilleştiren ve ayrımcı davranan biçimde örgütlendiği ve yönetildiği görülmüş. Bu tür araştırmalar, okullardaki beden eğitimi dersleri aracılığı ile, erkek ve kız çocuklarının bedensel kapasite farklarını, birbirine zıt, üstünlük ve acizlik içeren bir hiyerarşi içinde, spor

faaliyetleri aracılığıyla öğrendiklerini bize gösteriyor. Okullarda erkek öğrenci gruplarında spor yapmayan, özellikle erkeksi sayılan spor oyunlarına katılmayı reddeden erkek çocuklarının aşağılanıp taciz edilerek dışlandığı saptanmış. Erkeklerin spor dallarında başarılı olması beklentisinin egemen erkeklik değerlerinin üretiminde önemli bir yeri var. Çünkü spor erkeklerin "kas gücü" nün önemini altını çiziyor; kas gücü de erkeklerin kadınlardan üstün ve güçlü olduğu söylemini yaratıyor (Gorely, et.all, 2003).

ERKEKLİK VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Erkeklik ile şiddet arasındaki ilişkiyi tanımlayabilmek.

Bir biyolojik 'kapasite' olarak her tür canlının 'yaşama refleksi' içinde kendini koruma gerektiğinde şiddet uygulama eğilimi vardır. Bir canlı türü olarak insanlar da bir refleks olarak kendilerini koruma durumunda başkasına zarar verecek şiddet davranışları gösterebilirler. Ama insan topluluklarında yaşanan şiddetin büyük çoğunluğu kendini koruma amacıyla değil, başkasına boyun eğdirme ve itaat ettirme amacıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca, ister örgütlü ya da tekil biçimde gerçekleşsin, ister kadınlara ve çocuklara ve diğer erkeklere yönelsin, şiddet davranışlarının çok önemli bir kısmı erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şiddet Erkeklerle Mahsus Bir Özellik midir?

Erkeklerin 'şiddet kullanabilir cins' olarak tanımlanması kolay kabullenilebilir bir klişedir. Bunun nedeni erkeklerin, -kadınlardan farklı olarak- biyolojik/genetik/hormonal yapıları gereği şiddet kullanmaya yatkın olduklarına dair yaygın inançtır. Erkeklerin doğasında şiddetin var olduğu iddiası ya 'kromozom'lar ya da 'hormon'lar gerekçe gösterilerek açıklanır. Bu konudaki kabullerin çoğu, aslında 'sosyo-biyolojist'lerin iddialarından beslenir. Sosyo-biyolojistlere göre, erkek türünün doğal evrim sonucu, hayatta kalmak için sürdürdüğü mücadelenin bir sonucu olarak saldırganlık genleri oluşmuştur ve yaşadığı toprağı koruma içgüdüsüyle şiddet kullanma ve çatışmayı göze alma gibi 'türsel özellik' kazandığı iddia edilir. Bazı 'hormon' bilimciler de bu iddiayı pekiştirecek şekilde, erkeklik hormonu olan 'testesteron'u, hayatta kalma için 'öldürme içgüdüsü' gibi eğilimlere yol açtığını söyleyerek 'saldırgan testesteron' iddiasını ileri sürerler (bu görüşleri öğrenmek için bk: Sancar, 2009: 214-220). Sosyo-biyologların bakış açısına göre avcılık-toplayıcılık döneminden gelen bir 'evrim' ile erkekler savaşçıdır ve hayatta kalma için savaşmaları gerektiğine dair bir tür 'içgüdü' geliştirmişlerdir. Konunun otorite isimlerinden Harvardlı profesör Edward O. Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis* (1975) ve bu alanda Pulitzer ödülü alan *On Human Nature* (1978) adlı iki temel çalışmada bu tezleri eleştirerek saldırgan davranışların içgüdü veya herhangi bir içsel yönlendirme ile ilişkili olmadığını ve sosyo-kültürel koşulların şiddeti öğretip yönlendirdiğini açıkça gösterdi: şiddet, toplumsal faktörlerin kışkırtması ile 'öğrenilen şiddet'tir-dolayısıyla değiştirilebilir bir gerçekliktir.

Şiddet olaylarında failin genellikle erkek olması, şiddetin 'erkek doğası'nın kaçınılmaz bir sonucu olduğunu düşündürüyor ve bunun tersi olarak da kadınların 'doğaları' gereği barışçıl olduğuna inanılıyor. Bu açıkça 'özcü' ve 'indirgemeci' bir görüştür.

Erkek saldırganlığını araştıran bir başka önemli çalışma John Money ve Anke Ehrhardt'in *Man and Woman, Boy and Girl* (1975) isimli araştırmasıdır. Bu araştırma kültürel faktörlerin testesteron düzeyini aktive etmede çok etkili olduğunu ve gösteriyor. Genç erkeklerin kültürel alışkanlıklar gereği saldırganlığa teşvik edildiğini gösteriyor.

DİKKAT

Ciddi bilimsel araştırmalar erkeklik hormonlarının şiddeti yarattığı iddiasını doğrulamıyor. Örneğin psikolog Eleanor Maccoby ve Carol Jacklin bu alandaki otorite kabul edilen *The Psychology of Sex Differences* (1973) adlı çalışmalarında saldırganlığın evrensel olarak erkeklerde görülen bir 'cins/tür' davranışı olduğunu; ama bunun hormonlarla değil, hormonları aktifliğe teşvik eden toplumsal beklentiler, ahlaki zorlamalar ve 'erkeklik kültürü' ile açıklanabileceğini söylüyorlar.

Eril Şiddet Her Erkeğin Yararına mıdır? Connell ve 'Ataerkil Pay' Tartışması

Yaşadığımız topluma baktığımızda her erkeğin şiddet uygulamayı kabullenmediğini veya bunu itirazsız gerçekleştirmedini görüyoruz. Öte yandan zaman zaman bazı kadınların da şiddet kullanarak bundan bir yarar umdukları gerçeği ortadadır. Anlaşılması gereken şey 'eril şiddet' ile boyun eğdirilen, itaatkar hale getirilen insanlar ve bunun karşısında şiddet uygulayanların ne kazanç elde ettiğidir.

Erkeklik ve şiddet ilişkisini açıklamaya çalışan yaklaşımlara göre, modern erkek egemen toplumların temelinde, şiddet kullanmanın erkeklere bir ayrıcalık olarak sunulduğu fikri yatar; her bir erkek, kendisi şiddet kullanmasa bile, uygulanan 'eril şiddet'in getirilerinden yararlanır. Bu yararlanma farklı ulus, sınıf, etnisiteden ve farklı erkeklik *habitusuna* sahip erkekler arasında eşit dağılmayabilir. Ama eril şiddetin olanaklı kıldığı şey, kadınların sindirilerek, ikincilleştirilerek, dışlanarak, ayırmıcılığa tabi tutularak topyekun 'itaat'inin sağlanmasıdır. Bu 'eril şiddet'ten her erkek isterse kendine düşen 'ataerkil pay'ı alabilir (Connell, 1998). Bekaret, namus adına kadınların bastırılması, annelik ve evlilik adına kadınların ev içi emeğine karşılıksız el koyabilme, kadın bedeni ticareti eril şiddet olmadan işleyebilecek eril iktidar pratikleri değildir.

Eril şiddet, kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz ilişkiler yaratarak bütün erkeklere, -doğrudan eril şiddete bulaşmamış olsalar dahi-, 'ataerkil pay'dan bir hisse dağıtır. Bütün kadınlar da, az ya da çok, bu eril şiddetin yarattığı erkek üstünlüğünün ayrıcalıklı alanlarından zarar görür; her türden kadın yaşamı bir biçimde egemen erkeklik değerlerine tabi olma tehdidi altına girer.

Eril Şiddetin Kurumsal Temeli Var mıdır?

Modern toplumlara baktığımızda çok sayıda nedenle ve farklı biçimlerde erkeklerin şiddete kısıktırıldığını ve bu şiddetin değişik mekanizmalarla disipline edilerek değişik iktidar yapılarına dönüştüğünü görüyoruz. Eril şiddet, yaş, sınıf, cinsiyet ve etnik kökene dayalı hiyerarşilerle yapılandırılmış ve en güçlünün kazanacağı biçimde örgütlenmiş bir davranışlar bütünüdür (Bowker, 1998; Archer, 1994; Savran, 1998). Eril şiddet toplumda kaçınılmaz görünen 'düzen', 'disiplin', 'terbiye', 'namus-şerefi koruma' 'vatanı koruma' gibi ahlaki değerler adına uygulanan '*disipline-edici şiddet*' ile ilişkili olarak ortaya çıkar ve çoğu zaman toplumsal düzen ve istikrar adına meşru görülür.

Eril şiddet tek tek bireylerin kendi arzu ve istekleri ya da psikolojik bozuklukları sonucu sistematik hale gelmez. Şiddeti güvenlik, eğitim, spor, zevk adına gerekli, kaçınılmaz ve meşru gören, göz yuman, seyreden toplumsal kurumlar vardır. Devletin egemenlik iddiası, piyasanın kazanç hırısı, aile ve heteroseksüel evliliğin sürdürülmesi uğruna kadınların, eşcinsellerin ve çocukların disipline edilmesi, erkeklerin mutlu edilmesi adına kadın bedeni ticareti ve fuhuş gibi yapılanmış ve kurumlaşmış ilişkiler içinde şiddeti kaçınılmaz ve haklı görürüz. Ayrıca, erkeklere toplumsal görev olarak yüklenen namusun korunması, aile reisliğine dayalı evlilik ve aile, militarizmin *savaşçı-kabraman erkek miti* gibi toplumsal ve siyasal pratikler şiddeti erkeklerin yaşamında normal ve gerekli bir araç olarak gösterir (Kaufman, 2001; ayrıca farklı erkek şiddeti türleri için bkn: Sancar, 2009: 225-40).

Vicdani ret hakkının ne olduğunu araştırınız? Bunun için Çarklardaki Kum:Vicdani Red:Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler, (haz. Ö. H. Çınar ve C. Üsterci, İletişim Yayınları, 2008 kitabının s. 69-100 bölümlerini okuyunuz.

SIRA SİZDE

2

Eril Şiddetin Yaygın Türü: Aile İçi Şiddet

Modern toplumlarda eril şiddetin bildiğimiz en yaygın türü kadınlara yönelen -ve çocukları da kapsayan- 'ev/aile içi şiddet'tir. Ev/aile içi şiddet, aşk, evlilik, ebe-

veynlik ilişkileri bağlamında kadınların, çocukların ve aile mensubu genç erkeklerin egemen erkeklik değerlerine itaat ettirilmesi amacıyla, baba, koca, erkek kardeş ya da erkek akrabalar tarafından yöneltilen şiddettir. Ev-aile içi şiddetin 'aile reisi'ne özgü bir ayrıcalık olduğu fikri yaygındır. Erkeklerin aileyi geçindirip, ailenin namus ve şerefini korumak için kadınların yaşamını denetleme/yasaklama otoritesine sahip olduğu düşüncesi kaçınılmaz olarak şiddeti meşru kılar. Geçim sağlama uğruna birçok erkek her tür çalışma koşuluna katlandığını ileri sürerek, bunun karşılığında ailedeki kadınların, çocukların ve gençlerin yönetimini ve itaatini talep ediyor; 'aile reisi' olarak 'disiplin', 'namus', 'terbiye' adı altında şiddet kullanmaya kendini yetkili görüyor. Bu tür şiddet, erkeğin koruma-kollama-denetleme-geçindirme görevi olduğunu ve bu görevleri yaparken yasaklama, zorlama, cezalandırma amacıyla şiddet kullanma serbestliği olduğunu düşünen bir anlayışın sonucu olarak ortaya çıkıyor.

K İ T A P

Türkiye'de kadınlara yönelik şiddet konusunda yapılmış önemli ve güvenilir bir araştırma için bu kaynağı okuyunuz: Ayşegül Altınay ve Yeşim Arat, 2007, *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul. <http://research.sabanciuniv.edu/7029/1/TurkiyedeKadinaYonelikSiddet.pdf>

Erkekler kadınlara nasıl şiddet uyguladıklarını anlatırken farklı hikayeler ve gerekçeler gösteriyorlar. Bu hikaye ve gerekçelerden bazı örnekler görelim:

Önce uyarı sonra dayak: Çevremizden gördüğümüz yetişme tarzımıza göre, ilk defada dayak olmaz. Hata yaparsa birincisinde ikaz edersin, ikinci defa olduğu zaman tek laf edilmez. Yeri geldi, eşimi de kız kardeşimi de dövdüğüm günler oldu.

Genç ve işsizdim, karımı dövdüm: İlk evlendiğimizde benim işlerimin düzensiz gittiği zamanlarda karımı dövdüğüm oldu. Sebep düzenli bir işimin olmadığından, bir de cabillik... Mesela gelirdim evde bulamazdım. "Nerdeydin?", "anamdaydım". "Kızım ne işin var ananda, otursana evinde". Bu bir oldu, iki oldu, artık bende bir süre sonra ip-ler koptu, dayak oldu. Sonra nasıl değişti? Konuşurken konuşurken, konuşa konuşa anlaştık yani.

Babam, kız kardeşim gezse döverdi: Mesela ben bir kızla gezdiğim zaman babam "aferin oğlum büyü müsün" derdi. Ama kız kardeşlerimin gezdiğini görse onları döverdi. Ama kız gezdiği zaman olmaz, erkek gezdiği zaman 'aferin oğlum' derdi.

Babam, annemi dövüyordu: Annemle babamın ilişkisi ben çok küçükken iyi değildi. Mesela dövdüğüne ben şabit oldum, korkmuştum bayağı. O zaman çok ufaktım. Çok zoruma gitmişti, kova ile falan vurmuydu. (Sancar, 2009: 241-3)

ERKEK EGEMENLİĞİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ

Endüstri-sonrası toplumlarda erkek egemenliğinin nasıl değiştiğini özetleyebilmek.

20. yüzyılın sonuna doğru, başta feminist kuramcılar olmak üzere, önemli sosyal bilimciler eril tahakkümün niteliksel bir değişim yaşadığını, artık ataerkillikten değil, yeni türde bir *erkek egemenliği*nden bahsetmek gerektiğini tartışıyorlar. Bu iddialar, söz konusu değişimin nedenini farklı tarihsel zaman ve dinamiklerle temellendirse de, sonuçta aynı olgulara işaret ederek şunu söylüyorlar: Artık erkeklerin kadınlardan daha üstün ve önde olmasını meşrulaştıracak biyolojik, kültürel, ekonomik ya da ide-

olojik kökenli bir neden söz konusu olmaktan çıktı. Tıbbın, teknolojinin ve toplumsal değerlerin bugün geldiği noktada böyle bir görüş dayanak bulamıyor; giderek güçsüzleşip marjinalleşiyor. Bunu bazı düşünürler *erkekliğin krizi*, bazıları ise *ataerkilliğin sonu* gibi adlandırmalarla açıklasalar da, işaret edilen dönüşümler çoğu zaman erkekler ve kadınlar arasındaki hiyerarşinin doğuştan gelen biyolojik/genetik/yaratılış/fitrat farkına dayandırılarak savunulamaz hale gelişinden kaynaklanıyor.

Bu tartışmaların bir kaç rotada ilerlediğini görüyoruz. Örneğin, ataerkil modele dayalı, toprakta yerleşik, geçimlik tarım ekonomilerindeki geçim stratejileri ile birlikte var olan cinsiyet ve yaş hiyerarşilerinden beslenen *geleneksel (klasik)* ataerkilliğin çözülüşündeki hızlanma bunun önemli bir nedeni olarak ortaya çıkar. Türkiye'de *pederşabellik* olarak da bilinen, büyük ve yaşlı erkek-babanın tartışmasız bütün genç erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerindeki otoritesini tanımlayan *pederşabi erkeklik* hızla yok oluyor. *Kandaşlık kültürünün* yaşlı erkeğe verdiği aileyi/ cemaati/aşireti yönetme görevi, toprağa ve kana dayalı yaşam biçimlerinin önemini yitirmesine paralel olarak, kendini bir sonraki kuşağa dahi devredemeyecek şekilde ortadan kalkıyor.

Göran Therborn'a göre (2004) çağımızda cinsiyet rejimlerinde temel bir değişim yaşanıyor. Görev, hak ve sorumlulukların değişmez biçimde tanımlandığı ' kurum' olarak aileden, karşılıklı aşk, sevgi, arzu, birlikte yaşam isteği ve mahremiyetin paylaşımına dayalı yeni bir aileye doğru bir değişim gözleniyor.

Therborn, ataerkilliği aile reisi olarak kocanın ve genel olarak erkeğin karar yetkisi, karısının faaliyet ve hareketlerini denetleme hak ve görevi, erkeğin çok eşliliğinin ya da başka kadınlarla ilişkisinin hoş görülmesi, cinsel ahlakta çifte standart, kız çocuklara karşı ayrımcılık, erkek cinsinin gereksinimleri lehine kadınlardan fedakârlık beklemek (kadınların namus nedeniyle evden dışarı fazla çıkmaması, kadın sünneti, bekâretin korunması, erkek öfke ve saldırganlığının doğal görülmesi,vb.) olarak tanımlıyor. Therborn, *toplumsal cinsiyet ayrımcılığının* ve *toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin* (gender inequality) ataerkinden farklı bir olgu olduğunu ve dünyanın birçok yerinde artık ataerkillikten değil bir tür *post-ataerkillik*ten bahsedebileceğini söylüyor. Yeni düzenin doğrudan erkek üstünlüğüne değil, cinsiyet farklarına dayalı ayrımcılıklarla işleyen bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğunu söylüyor (Therborn, 2004: 13).

Therborn, ataerkinin kökeninde Roma Hukuku'nun 'aile babası' tanımının yattığını ve aile babasının *manus* (karısı üzerindeki hakkı) *potestas* (çocukları üzerindeki hakkı), *dominium* (mülk ve mallar üzerindeki hakkı) olmak üzere üç tür hakkının yasal ve geçerli olduğunu hatırlatıyor.

Erkekliğin Krizi mi?

Bugün için erkeklerin üstünlüğüne yol açan cinsiyetçi işbölümünün, yani kadınların yapabileceği işler ve erkeklerin yapabileceği işler ayrımı; cinslere farklı haklar, farklı güçler ve yetkiler atfederek ve çoğunlukla biyolojik farklara dayandırılarak sürdürülen cinsiyet farkları rejimleri meşruluğunu giderek yitiriyor (MacInnes, 1998). Modernlik öncesi ataerkil dönemden kalma arkaik bir düşünce olan erkeğin doğal üstünlüğü fikri, modern zamanlarda insanların eşitliği ilkesi ile çatışmalı hale geldi. Feminizmin eşitlik mücadelesi bu gerilimi tanımlayarak açığa çıkarttı. Bu gelişim artık bir kuşaktan diğerine devredilecek 'erkeklik ayrıcalıkları'nın olmadığını ve bunun karşısında duyulan korku ve endişeleri görünür hale getiriyor.

Türkiye'de bu değişimi kendi yaşam deneyimi içinden anlatan genç bir erkek şöyle konuşuyor:

Babamdan barçlık alırdım: *Biz üç kardeş ne kadar çalışırsak, ne kadar kazancımız olduysa babamın eline teslim ederdik. Tabii bu son iki yıla kadar öyleydi. Mesele, ben evlendim, askerden geldikten sonra, benim kızım doğdu doğacak, anasının yanında, ben babamdan para isteyemezdim. Anneme derdim, "anne bize babamdan barçlık al" diye. Bizim orda eğer ki o an için ev reisi olmadınsa o toplumda söz söylemeye hakkın yoktur.(Sancar, 2009: 114)*

Endüstri-Sonrası Kapitalizmde Hane, Piyasa ve Cinsiyet İlişkilerinde Değişimler

Endüstri-sonrası topluma doğru değişim, hem üretim tarzının fabrikadan esnek-üretim, hem de imalat sektöründen hizmetlere kayması ile ortaya çıkan toplumsal oluşumlarla şekilleniyor. Endüstri toplumlarının tam-gün çalışan erkek- ev işlerini karşılıksız üstlenen kadın ikiliğine dayalı cinsiyet farkları modeli dünya çapında yaygınlık ve süreklilik gösteren bir aile modeli olamıyor. Evli kadının işgücü piyasasına katılımı, yarı-zamanlı çalışmanın yaygınlaşması, iki çalışanlı/çift ebeveynli aile modeli zaten endüstrileşme ilerledikçe kaçınılmaz hale geliyor. Ama endüstri-sonrası denen toplum biçiminin gelişimi aile biçimlerini başka yönde değiştiriyor ve farklı hane tiplerini ortaya çıkartıyor. Bu değişimi yaratan nedenler erkeklerin geçici ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalması ve erkeklerin sürekli işsizliği gibi yeni olgulardır. İşçi sınıfının yeni ortaya çıkan parçaları -enformel emek, esnek-zamanlı çalışanlar, kaçak çalışanlar vb.- ağırlıklı olarak kadınlardan ve göçmen/azınlık erkeklerden oluşur. Bu durumda eski ve yeni işçi sınıfı arasındaki gerilimler siyasetin yeni biçimlerini (sınıf siyaseti yerine kimlik siyaseti gibi) doğuruyor. 'İki çalışanlı aile' hatta giderek sadece kadının çalıştığı aileler ortaya çıkıyor. Bu yeni olgular toplumsal sınıflar arasındaki iktidar ilişkileri ile cinsler arası iktidar ilişkilerini yeniden harmanlıyor; şekillendiriyor (Baxter ve Western, 2001: 6).

Ortaya çıkan yeni sınıfsal özellikler gereği ailelerde erkeklerin aile içi otoritelerinin sarsılmakta olduğu ve bu nedenle giderek artan ölçüde şiddete başvurdukları iddia ediliyor. Yakın dönem araştırmalara göre şiddet uygulayan erkeklerin genellikle alt-sınıf, eğitimsiz, taşralı olduğunu dair bulgular artıyor. Şiddet uygulayan erkeklerin genellikle alt-sınıf mensubu olduğu iddiası alt-sınıf erkeklerin kas gücüne dayalı işleri yaptığı ve bu nedenle kas gücünün 'kontrol dışı şiddeti' yani bir tür 'istenmeyen sonuç' yarattığı düşüncesine dayanır. Kas gücüyle çalışan erkekler taşkınlık yapar, yumrukları ile dövüşür, küfreder, kadınlara kötü davranır. Yeterli 'uygarlık eğitimi' almamış olan tür erkek enerjisinin taşkınlığı disipline edilmeli ve bu erkeğin 'doğal saldırganlık gücü' 'üretken güç'e dönüştürülmelidir (Zinn, 2001). Buna karşılık, sermaye sınıfına mensup erkeklerin 'eğitilmiş' ve şiddetten arınmış olduğu kabul edilir. Bu görüşe göre üst sınıfların bu tür 'steril' erkek kültürü fizik şiddeti hoş görmez; centilmenlik, rekabete dayalı başarı, kadınlara saygı gibi erkeklik değerlerinin öne çıktığı iddia edilir. Sermaye sınıfı erkekleri şiddeti ancak sembolik ya da ekonomik şiddet formunda kullanabilirler; onlar zaten paraları ve güçleri ile herkesi boyun eğdirirler; ya da zaten devletin 'zor' kurumlarının şiddeti onlar adına gerekli hizmetleri sunuyordur (Morgan, 2005).

Endüstri-sonrası toplumsallığın gelişimi ve yeni işçi sınıfının (alt-sınıfın) ortaya çıkışı ile bu kabuller yeniden sorgulandı ve eleştirildi. Çünkü post-endüstriyel kapitalizmin esnek-üretim koşulları erkeklerin tam-gün çalışma garantisi ve aile reisliğini olanaksız hale getirir (Pease, 2000). Post-endüstriyel dönemde çalışmak isteyen erkek için artık tam-gün ve emeklilik garantisi olan bir fabrika işi bulma giderek zorlaşıyor. Bunun yerine emeklilik garantisi dahi olmayan, ancak geçici ve yarı-zamanlı işler bulabilen geniş erkek nüfusun oranı artıyor. Bu tür istihdam edilen erkeklerin ailede ve toplumdaki statü ve otoritesi büyük ölçüde yok oluyor. Çünkü bu durumdaki erkeklerin örneğin evlenmek için kız bulmaları, aile geçindirecek bir gelir garantisi olmadığı için imkansız hale gelir (Sancar, 2009: 99-110). Yeni alt-sınıf ya da sınıf-dışı (under-class) olarak nitelenen bu toplum kesimlerinde erkeklerin bir tür erkeklik kaybına uğradıkları ve bir 'erkeklik krizi' yaşadıkları, bu

nedenle daha sık şiddete başvurdukları iddia ediliyor. Futbol fanatizmi, sokak çeteciliği, mafyalaşma, yükselen 'maço'izm, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı bu yeni tür erkek şiddet'nin örnekleri olarak gösteriliyor. Kimmel bu tür erkekliğe **madun erkeklik** (subaltern masculinities) diyor (Kimmel 2005).

ABD'de yeni-esnek istihdam biçimlerinin geçerli olmaya başladığı, endüstri-sonrası bir bölgede yaşayan ve düzenli bir işi olmayan genç erkekler kendi yaşadıkları krizi şöyle anlatıyorlar: (Marusa 1997'den aktaran Sancar, 2009: 103-104)

"Hala ailemle yaşıyorum çünkü ekonomik gücüm yetersiz. Kızlar benim yaşımda bala aileleriyle yaşayan erkeklere ilgi duymuyorlar. Babam benim yaşımdayken evlenebilmiş ve bir ev satın alabilmiş oysa..." (27 yaşında)

"İşimden nefret ediyorum. Ama kirayı ödemek için çalışmalısınız. Bir dairede erkek kardeşimle yaşıyorum. (...) Benim yaşımdayken babamın bir evi, bir karısı ve üç çocuğu varmış. Bense bunu başaramadım, çünkü artık iş yok..." (29 yaşında)

"Yarım zamanlı bir işim olduğunu söylediğimde, hiçbir kadın bana ilgi göstermiyor."

"Evleneceğimi sanmıyorum, çünkü kadınlar benden alamayacağımlar şeyler istiyor."

"Buradaki kadınlar sadece satın almanızı, satın almanızı, satın almanızı istiyor. Eğer bir işim olmazsa nasıl evlenebilirim?"

"Kız arkadaşım beni işim olmadığı için terk etti."

Alt sınıf erkeklerin yaşadığı eril iktidar kaybının yarattığı psikolojik gerilimi şiddet kullanarak telafi ettikleri iddiası kuramcılar arasında önemli bir tartışma konusu haline geldi. Örneğin Steve Hall'a göre alt-sınıf erkeklerin artan şiddet eğilimleri ile yitirilen erkeklik ayrıcalıkları arasında bağ kurmak doğru değil. Hall'a göre alt-sınıf erkek şiddeti bir erkeklik ayrıcalığı değil, tersine çözümsüzlüğün yarattığı bir 'alt sınıf tepkisi'dir. Hall'a göre kapitalizm, şiddeti devlet tekeline alarak üst sınıf erkekleri sermaye yönetimine, alt sınıf erkekleri de üretme-kas gücü performansına yönlendirmiştir. Yeni-kapitalizm ise artık kas gücünün yerine makineleri ve robotları koyduğu ve kas gücüne dayalı çalışan erkekleri üretimden dışladığı için alt sınıf erkekleri bu sürece tepki olarak giderek artan ölçüde fizik şiddete başvururlar. Alt-sınıf erkekler için şiddet kullanabilme bir ayrıcalık değil, bir çözümsüzlük ve kandırmacıdır. Erkek şiddeti endüstriyel kapitalizmin işçi sınıfı erkeği için yarattığı bir yanılsamadır. Alt-sınıf erkeği şiddet yoluyla iktidardan pay aldığı için değil, tersine kapitalizmin koşullarında kaybettiği ve hak ettiği payı alamadığı için tepkiseldir: bu durum erkeklerin çıkarlarını korumaz tersine yıkıcıdır (Hall, 2002).

Connell (2002b) bu tezi çok doğru bulmaz. Ataerkinin işçi sınıfı erkeklerine şiddet kullanmayı bir ayrıcalık olarak sunduğunu ve erkekliğin kuruluşunda bunun kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu söyler. Connell'e göre şiddet her erkek için maddi bir getiridir; şiddet ile egemen erkeklik arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Ayrıca kapitalizm üst sınıf erkekleri şiddetten arındırmış değildir; onlar da en azından ekonomik ve sembolik şiddet kullanma ayrıcalıklarını tekellerinde tutarlar. Zengin bir erkeğin şiddete değil para ile satın alabilecek şeylere gereksinmesi vardır; işçiler, kadınlar, dostlar, metalar... Connell'e göre erkek şiddetinin maddi ve kurumsal temelleri vardır ve eril şiddet sınıfsal eşitsizliklere rağmen, farklı sınıflara mensup erkekler arasında, erkek olma ayrıcalığına dayanarak toplumsal nimetleri paylaşılır. Farklı sınıfsal kökenlere sahip erkekler aynı genel, evrensel erkeklik ayrıcalığından ve tahakkümünden pay alırlar. Alt sınıf erkek de şiddet kullanarak bu paydan kendine düşeni alır.

İrkçilik, Yabancı Düşmanlığı

Alt-sınıf erkeklerin ekonomik durumlarındaki olumsuzluklar yüzünden öfkeli ama bunun nedenini ekonomik sistemin dışındaki nedenlere bağlama eğilimine yakın oldukları yapılan araştırmalarda ortaya çıkan çarpıcı bir durumdur. Bireysel başarıyı fetişleştiren erkekler kendi başarısızlıklarını başkalarına, "öteki"lere bağlama eğiliminde olurlar: Kadınlar, zenciler, yabancı göçmenler, dış düşmanlar ve benzeri nedenlerle durumlarının kötüye gittiğine inananların sayısı artıyor. Bu erkekler sınıflı mahalle düzenini korumaktan, asayişi sağlamaktan bahsediyorlar; bu korkular/arzular ile yeni ırkçılık, yabancı ve göçmen düşmanlığını kışkırtan siyasal düşüncelere yakınlaşıyorlar. Mevcut küçük işini ve gelirini korumak için yeni gelen/göçmene düşmanlık -yoksulun yoksula düşmanlığı- geliyor. Konumu korumak için en yakınındaki kendine benzerini yok edip rekabeti kazanma düşüncesi bu tür erkeklik değeri olarak ortaya çıkıyor; küçük esnaf, dükkanı önünde işpatıcılığa başlayan 'yeni gelen'e izin vermiyor. Bu gelişmeler yeni tür ırkçılıklar, mikro milliyetçilikleri ve yabancı/göçmen düşmanlığını körükliyor (Marusa, 1997).

'Protest' ya da 'tepkici' diyebileceğimiz bu erkeklik halinin bazı toplumların genç erkek kesimlerinde hızla yayıldığını görüyoruz. Sokaklarda şiddet kullanan, olumsuzla gitmeyi küçümseyen, küçük suçlara karışarak polisle karşılaşmış olmayı bir tür 'acon' sayan, çok ve hızlı içki içmeyi üstün erkeklik becerisi olarak gören, geçici ve düşük statülü işleri bulduğu zaman çalışarak para kazanan bu genç erkeklerin kadınlarla ancak kısa süreli, düzensiz ilişkiler kurma fırsatları olabiliyor. Alt-sınıf mensabı olup, kendini tehdit altında hisseden, bu nedenle ırkçılığa, kadın düşmanlığına şiddetle yönelerek erkeklik korkularını ve kimliklerini bir tür sağaltma ya da yeniden güçlendirme arzusu duyan erkekler yenedünya düzeninin önemli bir parçası ve toplumsal ölçekte erkek egemen yeni bir cinsiyet rejiminin de işaretleri (Ferber, 2000).

SONUÇ

Modernlik düşüncesi kendi içinde iki çelişkili düşünceyi hep barındırır: bir yandan bütün insanların doğuştan eşit ve özgür olduğu savunuldu. Öte yandan toplumsal düzen için merkezi bir otoritenin, devlet elinde disipline edilmiş bir şiddet, baskı ve egemenlik kurmak için şiddetin kaçınılmazlığı ve düzen adına belirli özgürlüklerinden vazgeçme gerektiği söylenir. Her zaman bu iki farklı felsefi düşünce geleneği çatışarak modernlik tarihini şekillendirdi. Özgürlük ve düzeni sağlama fikri her zaman çelişti; ama yenilemedi. Modern düşünce, benzer bir biçimde, bir yandan kadınlar ve erkeklerin eşit ve aynı olduğunu, öte yandan kadınlar ve erkeklerin farklı ve benzemez olduklarını, ailede ve toplumda düzeni sağlama adına bir cinsin diğerini yönetmesi gerektiğini de söyledi. Kadın-erkek eşitsizliği bu düşüncenin bir ürünü ve insanların gündelik yaşamlarını mutsuzluklar, gerilimler ve çatışmalar ile tüketmesine yol açıyor.

Artık bu düşüncelerin önemli değişimler yaşadığı bir dönemle karşı karşıyayız. İnsanlar arasında ayrım yapan düşünceler -çağlara ve coğrafyalara göre farklılaşmalar da- sürekli olamadıkları ve tarih sahnesinden birer birer silindikleri de bir gerçek; sürekli yaşayan ve hiç ölmeyen düşünce ise insanların cins, sınıf, ırk, bölge ve yaş farkları ne olursa olsun eşit ve özgür olması gerektiği fikri oldu. Bugün bu düşüncenin gerçekliğine insanlık tarihinin geçmişte kalan dönemleriyle karşılaştığımızda daha yakınız. Bu insanlık düşünün gerçekleşmesi önemli ölçüde erkeklerin erkek olmak için vazgeçtikleri, katlandıkları, yok saydıkları insanlık değerlerini ve gerçekleri tekrar görmeye başlamaları ile paralel olarak geliyor. Her erkeğin diğer erkeklerle çatışmadan, kadınlar ve çocuklarla duygusal ilişkiler kurmadan korkmadan daha yakın insani ilişkiler yaşamayı göze almaları ve istemeleri gelecekte huzurlu demokrasilerinin kapısını açacak değişim olacaktır.

Özet

Modern toplumlarda cinsiyet farklarının ne tür iktidar ilişkilerine yol açtığını ifade edebilmek,

Modern toplumlarda egemen cinsiyetçi düşünce kadın ve erkekleri birbirine zıt, karşıt özelliklerle tanımlar; erkekler güçlü, kadınlar zayıf yaratıklardır gibi.... Bu cinsiyet farkları kadınlar ve erkekler arasında farklı sorumluluklar, görevler, haklar ve ayrıcalıklara dönüşür. Erkekleri kadınlardan; erkeklikle ilgili değerleri de kadınlıkla ilgili değerlerden üstün kılar. Bu tür bir toplumsal düzene **cinsiyet farkları rejimi** ya da düzeni diyoruz. Erkeklerin ve kadınların sahip olduğu düşünülen özellikler aynı zamanda bazı toplumsal ilişkilere de atfedilir. Bu nedenle toplumsal olgular da cinsiyet özellikleri kazanır yani cinsiyetlenir. Örneğin yönetmek ve karar almak eril, bağlanmak ve tabi olmak dişil anlamlar taşır. Cinsiyetin tek tek insanların 'biyolojik' özelliklerinden çıkarak toplumsal anlamlar sistemine aktarılması ile toplumsal iktidar ilişkilerine dönüşür.

Modern toplumlarda cinsiyet farklarının erkek egemenliğine yol açmasının nedenlerini açıklayabilmek.

Modern toplumlarda cinsiyet farkları rejiminin erkekleri ve erilliği temsil eden akli, psikolojik, duygusal yetenek, kapasite ve eğilimlere üstünlük, öncelik ve ayrıcalık tanınması erkek egemen toplumları yaratır. Bu tür erkeklik değerlerinin genel kabul gördüğü toplumlara **erkek egemen toplumlar** denir. Erkek egemen toplumlarda her erkek bu egemen erkeklik değerlerine sahip değildir; akıllı, güçlü, dayanıklı, riskleri göze alabilen, savaşçı....bu değerler zaten birçok erkek için gerçekleştirilmesi olanaksızdır. Ama bu değerlere sahip görünen erkekler ayrıcalıklı ve öncelikli olur; önemli iktidar konumlarını ellerinde tutarlar. Diğer erkekler (işbirlikçi, dışlanmış, marjinal, sessiz onaylayıcı vb..) bu değerleri kabul eder ya da sessizce karşılayıp karşı çıkmazlar. Bazı kadınlar da -genel anlamda kadınları aşağılayan, dışlayan değerler olsa da) bunu onaylarlar ve bundan bir çıkar elde ederler. Bu tür toplumsal iktidar ilişkilerine **hegemonik erkeklik düzeni** denir.

Modern endüstri toplumlarında erkek işgücü ile aile reisliği arasındaki ilişkiyi özetleyebilmek.

Modern endüstri toplumlarında endüstriyel makine erkek bedeninin kas gücüne göre tasarlanmış ve onunla bütünleşmiştir. Endüstri işçisi bu nedenle genellikle erkek olmuş ve kadınlar endüstri üretiminden dışlanarak modern ailelerin ev kadınları haline gelmişlerdir. Çalışarak para kazanma ve ailesini geçindirme modern erkek kimliğinin ayrılmaz bir özelliğidir. Erkekler bunun karşılığı olarak 'aile reisi' olarak tanımlanmıştır. Kadınlar ise ev kadını ve anne olmuş ve bu nedenle ücretli olarak çalışsalar bile ya yarı-zamanlı çalışmışlar ve her koşulda da ev işlerinden sorumlu tutulmuşlardır.

Egemen erkeklik değerlerinin güç, beden, spor arasında kurduğu ilişkinin biçimlerini ifade edebilmek.

Modern toplumlarda erkek egemenliğinin kuruluşunda erkek bedeninin ve onun kas gücünün 'güç sembolü' olarak gösterilebilmesinin rolü önemlidir. Erkek bedeni, boks, güreş, karate, futbol gibi erkek sporları aracılığıyla disiplin altına alınır; sertlik, dayanıklılık, savaşçılık gibi davranışlara alıştırılır. Bu tür davranışları beceremeyen ya da katılmak istemeyen erkekler dışlanıp ikincilleştirilir. Kadın bedeni ise güçsüz ve zayıf olarak tanımlanarak birçok spor faaliyetlerinden dışlanır: pasifleştirilir. Kadınların ve erkeklerin bedensel kapasitelerinin güçlü-zayıf olarak ayrıştırılması en yaygın biçimde okullardaki spor derslerinde çocuklara ve gençlere öğretilir.

Erkeklik ile şiddet arasındaki ilişkiyi tanımlayabilmek.

Erkek egemen toplumlarda erkeklerin doğal yapıları gereği şiddet kullanmaya yatkın oldukları düşünülür. Erkeklik yapısının- hormonların- erkekleri şiddet kullanmaya ittiğine inanılır. Oysa ki bilimsel araştırmalar bunu doğrulamaz. Tersine erkekler çok küçük yaşlardan şiddeti öğrenerek yetiştirilirler. Erkeklerin şiddet kullanarak kendilerine toplumda, ailede yer açmaları ve itaat ettirmeyi öğrenmeleri birçok toplumsal kurumun desteğiyle olur. Şiddet erkeklere erkek sporları, askerlik hizmeti, ailenin/kadınların namusunu koruma gibi çok çeşitli nedenlere öğretilir. Eril şiddetin en yaygın biçimi eviçi-aile içi şiddettir.

Endüstri-sonrası toplumlarda erkek egemenliğinin nasıl değiştiğini özetleyebilmek.

Yaşadığımız toplumlar önemli değişimler geçiriyor. Endüstri toplumlarının esnek-üretim sistemlerine geçişyle endüstri-sonrası toplumsal alanların ortaya çıkışı erkeklerin tam-gün ve emeklilik garantili istihdam koşullarını zorlaştırıyor; geçici, garantisiz işler ve esnek çalışma yaygınlaşıyor. Bir iş garantisi olmayan erkeğin aile kurma ve onu yönetme ile elde edeceği 'erkeklik konumu' krize girmiş oluyor. Bunun yanı sıra artan kadın istihdamı ve göçmen işçi oranı mevcut işlerin paylaşımında eski ve yeni işçiler arasında çatışmalara yol açıyor. Yabancı ve göçmen düşmanlığı yeni ırkçılık ve milliyetçi şiddet genç ve yoksul erkekler arasında yayılıyor. Statü ve gelir kaybı yaşayan alt-sınıf erkekler bu kayıplarını yeni erkeklik tarzları ve şiddet gerekçeleri yaratarak telafi ediyorlar.

Kendimizi Sınayalım

1. Toplumsal cinsiyet nedir?

- İnsanların doğuştan gelen cinsiyet özelliklerini anlatır.
- Toplumdaki cinsel ilişkileri anlatır.
- Cinsiyet kimliklerini toplumsal ilişkilere göre şekillendiğini anlatır.
- Cinselliğin toplumsal mekanizmalarla denetimini anlatır.
- Erkeklerin ve kadınların toplum içindeki davranışlarını anlatır.

2. Aşağıdakilerden hangisi cinsiyet farkları rejiminin tanımıdır?

- Cinslerin yaratılıştan farklı yetenek ve kapasiteleri olmasından doğan ayrımlara denir.
- Cinslerin farklı işler yapmalarından doğan yaşam biçimlerine denir.
- Cinslere atfedilen farklı özelliklerin iktidar ilişkileri yaratması ile ortaya çıkan toplumsal düzendir.
- Kadınlar ve erkekler arasındaki çatışmaları anlatır.
- Erkeklerin ve kadınların toplumda birbirine zıt davranışlarını anlatır.

3. Aşağıdakilerden hangisi erkek egemen toplum tanımıdır?

- Erkeklerin bütün işleri yaptığı toplumlara denir.
- Erkeklerin kadınlar üzerindeki zor kullanma hakları olan toplumları anlatır.
- Kadınların bütün işleri yaptığı ve erkeklerin sadece hükmettiği toplumlara denir
- Erkeklerle atfedilen özelliklerin ve erkeklik değerlerinin önemli, üstün ve ayrıcalıklı olduğu toplumlara denir.
- Erkeklerin şiddet kullanarak kazandıkları düzenin adıdır.

4. Aşağıdakilerden hangisi Hegemonik erkeklik düzeninin tanımıdır?

- Bütün erkeklerin bütün kadınlar üzerinde tahakküm kurduğu toplumsal düzenin adıdır.
- Egemen erkeklik değerlerin temsil eden azınlık bir grup erkeğin iktidarının diğer erkeklerin ve kadınlara bir biçimde kabul ettirildiği toplumsal düzenin adıdır.
- Her bir erkeğin her bir kadın hakkında karar verme, hükümde bulunma yetkisinin olduğu toplumsal düzenin adıdır.
- Kadınların hiç bir söz ve karar yetkisine sahip olmadıkları toplumsal düzenin adıdır.
- Erkekler arasında tam bir eşitliğin ve dayanışmanın sağlandığı toplumsal düzenin adıdır.

5. Aşağıdakilerden hangisi modern toplumlarda erkeklerden gelir getirici çalışma beklenmesinin nedenlerinden biridir?

- Çünkü kadınlar çocuklara baktıkları için çalışmazlar, erkekler de kadınların ve çocukların geçimini sağlamak zorundadır.
- Erkekler üretim için çalışmak üzere yaratılmıştır ve çalışmasalar başka işlerde başarılı olamazlar.
- Erkekler paranın yönetimine yatkın ve bu konuda becerikli oldukları için para karşılığı çalışmayı tercih ederler.
- Endüstri toplumu erkek kas gücünü endüstri makineleri ile birlikte üretime soktuğu için erkeklerle verilen toplumsal sorumluluk bu tür çalışmaktır.
- Tarihte her zaman zaten erkeler çalışıp kazanmıştır.

6. Modern ailenin oluşumunda erkekler neden -hukuki, ahlaki ve kültürel olarak- 'aile reisi' olmuştur?

- Erkekler çalışarak para kazanma ile görevlendirilince bunun karşılığı olarak ailenin yönetimin üstlenmeleri de mümkün olmuştur.
- Erkeklerin yönetme yeteneği olan insan türü olarak bu görevi yerine getirmesi doğaldır.
- Kadınlar evin dışında işler yapmak istemedikleri için aileyi yönetmek erkeklerle kalmıştır.
- Erkekler geçmişten gelen üstünlükleri ile zaten hem aileyi hem toplumu yönetme hakkını elinde tutarlar.
- Tarih boyunca erkekler yönetmiş kadınlar da çocuk yetiştirmiştir, başkası düşünülemez.

7. Modern toplumlarda 'güçlü olmak' neden mekanik iş yapabilme kapasitesi olarak erkek bedeninin kas yapısıyla ilişkilendirilmiştir?

- Çünkü sadece kas ile yapılan işler güç sağlar.
- Kadın bedeni güçsüzdür ve kas yapısı önemli işler yapmaya elverişli değildir.
- Güçlü olmak kaslı bedene sahip olmak demektir, zaten güçlü olmayanlar kendilerini koruyamazlar, güçsüzdürler.
- Erkek egemen değerler erkek bedeninin kas yapısını güç sembolü olarak tanımlar.
- Öyledir çünkü erkeklerin iş yapma kapasitesi sayesinde toplumsal yaşam devam eder.

8. Okullardaki beden eğitimi dersleri kadın-erkek ayrımını güçlü beden-zayıf beden olarak nasıl kurar?
- Bedeni zayıf olanlar zaten sporları gerektiği gibi yapamazlar, bu ayrım kaçınılmazdır.
  - Kız çocukları da istedikleri sporları yapabilirler, böyle bir ayrım yoktur.
  - Beden eğitimi dersleri erkek çocuklarını kas ve güç geliştirici sporlara, kız çocuklarını da bedenleri hafif ve zorlamayacak sporlara yönlendirirler. Bu nedenle güçlü-zayıf beden ayrımı kadın-erkek ayrımı ile ilişkilendirir.
  - Zaten erkelerin bedenleri güçlüdür ve kadınların yapamayacakları sporları ancak erkekler yapabilir.
  - Bazı erkekler de ağır sporları yapamazlar.
9. Bilinen şiddet olaylarının büyük bir kısmında neden failer erkektir?
- Erkekler şiddet kullanmak üzere eğitilir ve teşvik edilirler. Bu sayede erkek bedeni koruyucu, savaşçı, namus bekçisi olarak kullanılabilir.
  - Erkekler doğal yapıları gereği kaçınılmaz olarak şiddet kullanırlar.
  - Kadınlar evden dışarı çok çıkmadıkları için kavgaya ve çatışma olayları genellikle erkekler arasında geçer ve erkekler fail olarak görülür.
  - Kadınlar da en az erkekler kadar şiddet olaylarına karışırlar, bu nedenle soru doğru değildir.
  - Şiddet kullananlar sadece bazı erkeklerdir, tümüne genellenemez.
10. Ev-içi ya da aile-içi şiddetin faileri neden çoğunlukla erkeklerdir?
- Kadınlar da çocuklara yönelik şiddet uygular. Bu nedenle ev-içi ya da aile-içi şiddet cinsiyet temelli değil kültürel temellidir.
  - Erkek egemen değerler ve kurumlar erkekleri ev ve aile ilişkilerinde üstün ve ayrıcalıklı kılmıştır. Bu nedenle erkekler kendilerine itaat edilmeyince şiddet uygularlar.
  - Kadınlar ve çocukların yönetimi aile reisi olarak erkeklere aittir. Bu nedenle kurallara uymayanların aile reisi tarafından cezalandırılması doğaldır.
  - Aile sevgi ve saygı ilişkilerinin olduğu yerdir, orada şiddet olmaz.
  - Aile ilişkilerinde sevgi de cezalandırma da doğaldır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

- c Yanıtınız yanlış ise "Modern Toplumlarda Cinsiyet Farkları ve Toplumsal İktidar İlişkisi" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Modern Toplumlarda Cinsiyet Farkları ve Toplumsal İktidar İlişkisi" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Erkek Egemen Toplum" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "Erkek Egemen Toplum" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Endüstrileşme, Erkek Emegi ve Modern Erkeklik" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Erkek Egemenliğinin Değişen Yüzü" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- d Yanıtınız yanlış ise "Bedenin Cinsiyeti ve Erkeklik" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- c Yanıtınız yanlış ise "Bedenin Cinsiyeti ve Erkeklik" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- a Yanıtınız yanlış ise "Erkeklik ve Şiddet İlişkisi" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.
- b Yanıtınız yanlış ise "Erkeklik ve Şiddet İlişkisi" başlıklı bölümü gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Egemen erkeklik değerlerine uyum sağlamak gerçekleştirmesi çoğu zaman olanaksız, istenmeyebilecek davranışlar olabilir. Bazı erkekleri hemcinsleri ile çatışma yaşamak, kadınlarla uyumsuz olmak istemeyebilir. Bu nedenle birçok erkek bu tür değerlerin anlamsız olduğunu düşünür. Daha eşitlikçi ve şiddetsiz bir yaşamı tercih eder. Kendini bu yönde değiştirir. Bu tür değişimleri yaratan etkilerin başında şiddetsiz toplum ve şiddet karşıtı erkeklik ile ilgili düşünceler, kadınların eşitlik için mücadeleleri ve bunu erkeklere anlatıp kabul ettirmeleri gelir. Çocukluğunda ya da yetişkin yaşamında çok fazla şiddet yaşamış ve farklı nedenlerle dışlanmış erkeler her türlü eşitsizliğe ve şiddete karşı çıkacak bir bilinç geliştirebilirler. Muhalif, eşitlikçi, şiddet karşıtı, kadın dostu, pro-feminist erkekler olabilir.

Sıra Sizde 2

Bugün yaşadığımız toplumlarda çok sayıda erkeğin şiddet karşıtı olduğunu, kendini ve bedenini bir şiddet aracı olarak kullanmayı reddettiğini görüyoruz. Eline silah almamayı reddeden, kadınlara karşı erkek şiddetini önlemek için örgütlenerek erkekleri şiddetten vazgeçirmeye çalışan erkeklerin sayısı artıyor. Birçok başka erkeğe gitmeyi reddederek bunun yerine topluma yararlı bir hizmet yapma hakkının verilmesini istiyorlar. Vicdani red hakkı olarak tanımlanan bur hak artık gülmümüz demokratik toplumlarında kabul edilen temel bir insan hakkı haline geliyor. Birçok ülkede erkelere, askerlik hizmeti yerine, yaşlılara bakma, çevre projelerinde çalışma, temizlik ve yol işlerini yapma gibi seçenekler sunulabiliyor. Başka tür kamu hizmeti yaparak erkelere topluma karşı yükümlülüklerini yerine getirme hakkı verilmesine vicdani red diyoruz.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Adams, R. ve D. Savran,(Eds.) (2002). **The Masculinity Studies Reader**. Oxford: Blackwell.
- Archer, J. (Eds.) (1994). **Male Violence**. London: Routledge.
- Atay, T. (2004). 'Erkeklik' En Çok Erkeği Ezer! **Toplum ve Bilim**, Güz (101).11-30.
- Aytaç, A. M. (2007). **Ailenin Serencamı: Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması**. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Baxter, J. ve M. Western (eds) (2001). **Reconfigurations of Class and Gender**. California: Stanford University Press.
- Bora, T. (2007). "Erkeklik ve Futbol", **KAOS-GL, Dosya: Erkeklik**. (32).
- Brod, H. (1987). **The Making of Masculinities: The New Men's Studies**. Boston: Allen & Unwin.
- Bowker, L. H. (eds.) (1998). **Masculinities and Violence**. California: Sage Publication.
- Bourdieu, P. (1990). **Masculine Domination**. Cambridge: Polity Press.
- Brickell, C. (2005). "Masculinities, Performativity, and Subversion", **Men & Masculinities**, 8(1), 24-43.
- Carrigan, T., Connell, B. & J. Lee (1985). "Towards a New Sociology of Masculinity", **Theory and Society**, (14/5).
- Catano, J. (2000). "Entrepreneurial masculinity: Re-tooling the self-made men", **Journal of American & Comparative Cultures**, (23/2). 1-8.
- Clatterbaugh, K. (1998). "What is problematic about masculinities?" **Men and Masculinities**, (1/1), July. 24-45.
- Cohen, D. (1995). **Erkek Olmak**. Çev. Yusuf Alogan. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Connell, R. W. (1987). **Gender and Power: Society, the person and sexual politics**. Stanford: Stanford University Press.
- Connell, R. W. (1989). **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. Çev.Cem Soydemir**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (1995). **Masculinities**. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. (1998). "Cashing out the patriarchal dividends: An interview with R. W. Connell, by L. Ouzgane ve D. Coleman", **Jouvert: A Journal of Postcolonial Studies**, (2/ 1).

- Connell, R. W. (2002a). **Gender**. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. (2002b). "On hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall", **Theoretical Criminology**, (6/1). 89-99.
- Connell, R.W. (2005a). "Growing up masculine: Rethinking the significance of adolescence in the making of masculinities", **Irish Journal of Sociology**, (14/2). 11-28.
- Connell, R. W. (2005b). "Globalization, Imperialism, and masculinity", (Eds. M. Kimmel, J. Hearn, R.W. Connell). **Handbook of Studies on Men & Masculinities**. California: Sage.
- Connell, R.W. & Wood, J. (2005). "Globalization and Business Masculinities", **Men & Masculinities**, (7/4), April. 347-64.
- Connell, R.W., Hearn, J. & Kimmel, M. S. (eds.) (2005). **Handbook of Studies on Men & Masculinities**. California: Sage Publications.
- Collinson, D. L. & Hearn, J. (1996). Breaking the Silence: On Men, Masculinities and Managements", **Men as Managers, Managers as Men**. California: Sage Publication.
- Collinson, D. L. & Hearn, J. (2005). "Men, Masculinities in Work, Organizations, and Management", (Eds. M. Kimmel, J. Hearn & R.W. Connell). **Handbook of Studies on Men & Masculinities**. California: Sage Publication.
- Crompton, R. (2001). The Gendered Restructuring of the Middle Classes", (Eds. J. Baxter & M. Western). **Reconfigurations of Class and Gender**. California: Stanford University Press.
- Demetriou, D. (2001). "Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique", **Theory and Society**, (30).
- Demren, Ç. (2006). **Erkeklik Arzusu ve Kahvehane: Ankara Yatıköyler Gecekondu Mahallesi'nde Erkekliğin İnşası**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Donaldson, M. (1993). "What is Hegemonic Masculinity?", **Theory and Society**, (22).
- Ferber, A. L. (2000). "Racial Warriors and Weekend Warriors: The Construction of the Masculinity in Mythopoeitic and White Supremacist Discourse", **Men and Masculinities**, (3/1) July. 30-5.
- Gardiner, J. K. (eds.) (2002). **Masculinity Studies & Feminist Theory**. New York: Columbia University Press.
- Gorely, T., Holroyd R. & Kirk, D., (2003). Masculinity, the Habitus and Social Construction of Gender: Towards a Gender-Relevant Physical Education. **British Journal of Sociology of Education**, (24/4).
- Grogan, S. & Richards, H. (2002). "Body Image: Focus Groups with Boys and Men", **Men and Masculinities**, (4/3), January. 219-232.
- Hall, S. (2002). Daubing the Drudges of Fury: Men, Violence and the Piety of the 'Hegemonic Masculinity' Thesis, **Theoretical Criminology**, (6/1). 35-61.
- Hearn, J. (1998). **The Violence of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women**. California: Sage Publication.
- Hearn, J. (2001). "Men and Gender Equality: Resistance, Responsibilities and Reaching out: Keynote Paper", **Men and Gender Equality**, 15-16 Mart 2001, Issue.
- Hearn, J. (2004). "From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men", **Feminist Theory**, (5/1). 49-72.
- Hill, J. (2005). "Sports Stripped Bare: Deconstructing Working-Class Masculinity in This Sporting Life", **Men & Masculinities**, (7/4). 405-423.
- Hobson, B. & Morgan, D. (2002). "Introduction", (Ed. B. Hobson). **Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howson, A. (2004). **The Body in Society**. Cambridge: Polity Press.
- Kandiyoti, D. (1994). "Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözülmesine Yönelik Notlar", **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**. (Çev. Aksu Bora vd.). İstanbul: Metis Yayınları. ss. 169-180.
- Kandiyoti, D. (1994). "Erkeklik Paradoksları: Ayrımcılığın Yaşandığı Toplumlarda Üzerine Bazı Düşünceler", **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**. (Çev. Aksu Bora vd.). İstanbul: Metis Yayınları. s. 181-201.
- Kaufman, M. (2001). "The Construction of Masculinity and the Triad of Men's Violence", (Eds. M.S. Kimmel & M.A. Messner), **Men's Lives**. (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Kimmel, M. S., (1992). "Foreword", (Eds. Steve, Craig). **Men, Masculinity and the Media**. California: Sage Publication.

- Kimmel, M. S. (2002). "The Birth of Self-Made Man", (Eds. R. Adams & D. Savran), **The Masculinity Studies Reader**. Oxford: Blackwell. 135-152.
- Kimmel, M. S. (eds.), (2004). **The Gendered Society Reader**. New York: Oxford University Press.
- Kimmel, M. S. (2005). "Globalization and its Mal(e) Contents", (Eds. R. W. Connell, J. Hearn, M. & Kimmel, M.), **Handbook of Studies on Men & Masculinities**. California: Sage Publication.
- Kimmel, M.S. & Messner, M.A. (eds.), (2001). "Introduction", (Eds. M.S. Kimmel & M.A. Messner), **Men's Lives**. (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Koca, C. & Bulgu, N. (2004). "Spor ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış", **Toplum ve Bilim** (103).163-184.
- MacInnes, J. (1989). **The End of Masculinity: The Confusion of Sexual Genesis and Sexual Difference in Modern Society**. Buckingham: Open University Press.
- Marusa, J. (1997). "Urban White Working Class Males and the Possibilities of Collective Anger: Patrolling the Riley Road", **The Urban Review**, (29/2). 97-112.
- Messner, M. A. (2001). "Boyhood, Organized Sports, and the Construction of Masculinities" (Eds. M.S. Kimmel & M.A. Messner), **Men's Lives**. (5th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Morgan, D. (2005). "Class and Masculinity", (Eds. Connell, R. W., Hearn, J. & Kimmel, M.), **Handbook of Studies on Men & Masculinities**. California: Sage Publication.
- Nagel, J. (1998). "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", (Der.) Ayşe Gül Altınay. **Vatan, Millet, Kadınlar**. (Çev. Aksu Bora). İstanbul: İletişim yayınları, 2000. 65-102.
- Pease, B. (2000). **Recreating Men: Postmodern Masculinity Politics**. California: Sage Publication.
- Polat, N. (2008). "Cinsiyet ve Mekan: Erkek kahveleri", **Toplum ve Bilim**, (112).
- Sancar, S. (2009). **Erkeklik: İmkânsız İktidar/ Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Segal, L. (1992). **Ağır Çekim- Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler**. Çev. V. Ersoy. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selek, P. (2008). **Sürüne Sürüne Erkek Olmak**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Skelton, C. (2002). "Constructing Dominant Masculinity and Negotiating the 'Male Gaze'", **International Journal of Inclusive Education**, (6/1). 1-31.
- Therborn, G. (2004). **Between Sex and Power, Family in the World 1900-2000**. London: Routledge.
- Toplum ve Bilim**, 2004, Erkeklik Özel Sayısı, Güz, (101).
- Türker, Y. (2004). "Erk ile Erkek", **Toplum ve Bilim**, Erkeklik Özel Sayısı, Güz, (101). 8-10.
- Young, I. M. (1990). **Throwing Like a Girl and Other Essays in Feminist Philosophy and Social Theory**. Bloomington: University of Indiana Press.